

Arviomuistio nimilain uudistamistarpeista

Arviomuistio nimilain uudistamistarpeista

ISSN 1798-7067 verkkojulkaisu

ISBN 978-952-259-501-0 verkkojulkaisu

Helsinki 2016

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Oikeusministeriö Lainvalmisteluosasto	Julkaisu-aika 11.4.2016
Tekijä(t)	Lainsäädäntöneuvos Salla Silvola	
Julkaisun nimi	Arviomuistio nimilain uudistamistarpeista	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 11/2016	
Julkaisun teema	Selvityksiä ja ohjeita	
Tiivistelmä	<p>Muistiossa taustoitetaan ja arvioidaan vuodesta 1986 voimassa olleen nimilain uudistamistarpeita. Lainsäädännön ajantasaistamiseksi muistion laatija esittää useita aineellisoikeudellisia ja menettelyllisiä muutoksia.</p> <p>Etunimiä koskeva lainsäädäntö säilyisi pääosin entisellään. Lapsen edun huomioon ottamista koskeva säännös ehdotetaan kuitenkin kirjattavaksi lakiin.</p> <p>Sukunimien osalta ehdotetaan luovuttavaksi muutostarpeen perustelemisesta. Harkittavaksi ehdotetaan myös kaksiosaisen periytyvien sukunimien sallimista. Käytössä olevien sukunimien suojan ulottuvuutta tulee vielä arvioida tarkemmin muissa Pohjoismaissa tehtyjen ratkaisujen pohjalta. Myös suojattujen tunnusten ulottuvuutta tulee vielä arvioida syvällisemmin. Perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten osalta tulee ottaa huomioon rekisteröidyt parisuhteet ja avoliitot. Nimilautakunnan ja korkeimman hallinto-oikeuden omaksuma esivanhempien määritelmä ehdotetaan kirjattavaksi lakiin. Sukunimeä koskevaan lainsäädäntöön ehdotetaan myös joitain muita vähäisempiä muutoksia.</p> <p>Yksi keskeinen muutostarve kohdistuu nimiasioissa sovellettaviin menettelysäännöksiin. Tavoitteena on käsittelyaikojen lyhentäminen sekä turhien ja päällekkäisten viranomaistoimintojen karsiminen. Kuulutusmenettelystä ehdotetaan luovuttavaksi. Käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi uusia etu- ja sukunimiä sekä eräitä kansainvälisiä nimikäytäntöjä koskevissa asioissa edellytettäisiin jatkossa kuitenkin nimilautakunnan lausuntoa.</p>	
Asiasanat	etunimi, sukunimi, nimilautakunta, henkilöoikeus	
Asianumerot	OM 24/41/2015, OM09:00/2016	
	ISSN (verkkojulkaisu) 1798-7067	ISBN (verkkojulkaisu) 978-952-259-501-0
	Sivumäärä 48	Kieli suomi
		URN-tunnus http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-501-0
Julkaisujen myynti/jakelu	www.oikeusministerio.fi	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Justitieministeriet Lagberedningsavdelning		Utgivningsdatum 11.4.2016
Författare	Lagstiftningsråd Salla Silvola		
Publikationens namn	Bedömningspromemoria om behovet att revidera namnlagen		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 11/2016		
Publikationens tema	Utredningar och anvisningar		
Referat	<p>I promemorian presenteras bakgrunden till och bedöms behovet att revidera namnlagen som trädde i kraft år 1986. Författaren av promemorian föreslår flera materiellrättsliga och förfarandemässiga ändringar för att modernisera lagstiftningen.</p> <p>Bestämmelserna som gäller förnamn ska i huvudsak förbli oförändrade. Det föreslås dock att i lagen intas en bestämmelse om beaktande av barnets bästa.</p> <p>I fråga om släktnamn föreslås det att kravet på att motivera ändringen av släktnamnet ska slopas. Det bör övervägas om även dubbelnamn som går i arv ska kunna tillåtas. Räckvidden för skyddet för sådana släktnamn som redan används bör bedömas mera noggrant med hänsyn till vilka lösningar som valts i de andra nordiska länderna. Det bör också göras en grundligare bedömning av räckvidden för skyddet för kännetecken. I fråga om förändringarna i familjeförhållandena ska uppmärksamhet fästas vid registrerade partnerskap och samboförhållanden. Det föreslås att den definition av förfäder som nämnden för namnären och högsta förvaltningsdomstolen gått in för ska tas in i lagen. I bestämmelserna om släktnamn föreslås även vissa andra mindre ändringar.</p> <p>Ett viktigt ändringsbehov gäller bestämmelserna om förfarandet som tillämpas på namnären. Syftet med ändringarna är att förkorta behandlingstiderna och slopa onödiga och överlappande myndighetsfunktioner. Det föreslås att kungörelseförfarandet ska slopas. För att göra förfarandena mer enhetliga ska ärenden som gäller nya för- eller släktnamn samt vissa internationella namnskicksärenden i fortsättningen förutsätta utlåtande av nämnden för namnären.</p>		
Nyckelord	förnamn, släktnamn, nämnden för namnären, personrätt		
Ärendenummer	OM 24/41/2015, OM09:00/2016		
	ISSN (webbpublikation) 1798-7067		ISBN (webbpublikation) 978-952-259-501-0
	Sidantal 48	Språk finska	URN http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-501-0
Beställningar/ distribution	www.oikeusministerio.fi		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	9
2	NIMIVELVOITE	11
	2.1 Nykytila	11
	2.2 Arvio.....	11
3	ETUNIMI.....	12
	3.1 Nykytila	12
	3.2 Arvio.....	14
	3.2.1 Kotimaisen etunimikäytännön suojeleminen	14
	3.2.2 Etunimien sukupuolisidonnaisuus	16
4	SUKUNIMI.....	18
	4.1 Lapsen sukunimen määräytyminen	18
	4.1.1 Nykytila.....	18
	4.1.2 Arvio.....	18
	4.2 Sukunimen muuttaminen	20
	4.2.1 Lapsen sukunimen muuttaminen	20
	4.2.1.1 Nykytila	20
	4.2.1.2 Arvio.....	21
	4.2.2 Sukunimen muuttaminen avioliiton tai avioliiton purkautumisen perusteella.....	22
	4.2.2.1 Nykytila	22
	4.2.2.2 Arvio.....	23
	4.2.3 Sukunimen muuttaminen uudeksi sukunimeksi	24
	4.2.3.1 Nykytila	24
	4.2.3.2 Arvio.....	26
	4.3 Sukunimen menettäminen	32
	4.3.1 Nykytila.....	32
	4.3.2 Arvio.....	32

5	NIMIVIRANOMAISET JA MENETTELYT	34
5.1	Nykytila	34
5.2	Arvio.....	36
6	KANSAINVÄLISEN YKSITYISOIKEUDEN ALAAN KUULUVAT SÄÄNNÖKSET	39
6.1	Nykytila	39
6.2	Arvio.....	40
7	TIIVISTELMÄ	41
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Sukunimilaki (694/1985) vahvistettiin 9 päivänä elokuuta 1985 ja se tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1986. Laki korvasi sukunimestä vuonna 1920 annetun lain sekä perheoikeudelliseen lainsäädäntöön sisältyvät puolisoiden ja lasten sukunimeä koskevat säännökset. Lain tavoitteina oli muun muassa turvata sukunimen muuttumattomuutta ja suojata kansallista nimistökulttuuria samalla kun pyrittiin varmistamaan puolisoiden tasa-arvoisuuden ja lasten yhdenvertaisuuden toteutuminen lapsen syntyperästä riippumatta. Uuteen sukunimilakiin lisättiin tuolloin myös kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset. Nimilain ja kotimaisen nimikäytännön kehittäjäksi perustettiin nimilautakunta antamaan asiantuntijalausuntoja etu- ja sukunimen muuttamista koskevissa asioissa.

Sukunimilakia täydennettiin merkittävällä tavalla vuonna 1991, jolloin uusi sukunimilainsäädäntö ja vuoden 1945 etunimilaki (1265/1945) yhdistettiin yhdeksi nimilaksi. Sukunimisuoja laajennettiin koskemaan tiettyjen määrättyjen sukujen sijaan kaikkia suomalaiseseen väestörekisteriin merkittyjä sukunimiä. Samassa yhteydessä rajoitettiin erityisesti sellaisten uusien sukunimien hyväksymistä, jotka on muodostettu yhdistämällä kaksi sukunimeä.

Nimen muuttamista koskevia menettelysäännöksiä muutettiin samalla siten, että kaikista sukunimen muutoshakemuksista ei enää katsottu tarpeelliseksi pyytää nimilautakunnan lausuntoa ja hakemusmenettelyn rinnalla otettiin myös etunimien osalta käyttöön ilmoitusmenettely. Ilmoitusmenettely sai niin myönteisen vastaanoton, että sen soveltamisalaa laajennettiin jo kahden vuoden kuluttua 1993.

Vuoden 1993 jälkeen nimilakiin ei ole tehty laajoja tai merkittäviä muutoksia lain aineelliseen sisältöön. Viimeaikaiset muutokset ovat koskeneet lähinnä nimiviranomaisten nimikkeitä ja toimivaltaa sekä nimiasian rekisteröintiä koskevia säännöksiä tai yksittäisiä aineellisoikeudellisia säännöksiä.

Viimeisin muutos nimiasioiden käsittelyssä toteutettiin vuonna 2015, jolloin nimiasetusta (254/1991) muutettiin siten, että entisestään laajennettiin niiden hakemustyyppien luetteloa, joiden osalta nimilautakunnan lausuntoa ei enää katsottu tarpeelliseksi. Muutos tuli voimaan 1.1.2016 ja sillä pyritään vähentämään päällekkäistä viranomaiskäsittelyä ns. selvissä asioissa ja lyhentämään nimihakemusten käsittelyaikoja.

Nimilainsäädännön ajanmukaisuuden arviointi on tarpeen, koska lain säätämisen jälkeen väestörakenteessa ja väestön yksilöintiä koskevissa arvostuksissa on tapahtunut monia muutoksia, jotka on tarpeen ottaa huomioon nimilain sisällössä ja sen soveltamisessa. Muutostarpeet kumpuavat erityisesti väestön kansainvälistymisestä ja muutoksista perherakenteissa, yleisestä pyrkimyksestä yksilöidympään nimenantoon sekä henkilötunnuksen käytön korostumisesta yksilöintivälineenä etu- ja sukunimeen verrattuna. Muutostarve on ajankohtainen myös sääntelyn yksinkertaistamistavoitteiden ja viranomaistoiminnan tehostamisen näkökulmasta. Oikeusministeriön alainen nimilautakunta ja maistraatit ovat kesä- ja syyskuussa 2015 jättäneet oikeusministeriölle erilliset aloitteet nimilainsäädännön uudistamiseksi. Maistraattien päälliköt ovat lisäksi toimittaneet marraskuussa 2015 valtiovarainministeriölle nimilakia ja -asetusta koskevat ehdotuksensa säädösten purkamis- ja yksinkertaistamis-

mahdollisuuksista osana Hallitusohjelman toimeenpano aluehallintovirastoissa -selvityshanketta.

Edellä mainitut seikat ovat johtaneet siihen, että on syytä arvioida uudelleen etu- ja sukunimiin liittyviä yhteisöllisiä arvoja kuten nimen muuttumattomuutta, sukunimisuojaa, kotimaisen nimikäytännön suojelemista ja perheen nimiyhteyttä suhteessa ihmisten vapautteen valita itselleen ja lapselleen mieltymystensä mukainen etu- ja sukunimi.

Samassa yhteydessä on syytä arvioida muutoshakemuksiin liittyvät menettelysäännökset nimiviranomaisten ja asiantuntijoiden toiminnan järjeistämiseksi, hakemusten käsittelystä aiheutuvien kustannusten vähentämiseksi sekä käsittelyaikojen lyhentämiseksi. Samalla on tarpeen tarkistaa nimilain kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten ajanmukaisuus.

2 NIMIVELVOITE

2.1 Nykytila

Nimilain 1 §:n mukaan jokaisella tulee olla sukunimi ja etunimi. Henkilö, jolla ei ole suku- tai etunimeä, on velvollinen sen ottamaan.

Yleinen lakiin perustuva sukunimivelvoite on ollut Suomessa voimassa vuodesta 1921 lähtien. Etunimivelvoitetta koskevat säännökset perustuvat vuoden 1945 etunimilakiin (1265/1945).

Vastasyntyneen etu- ja sukunimi on nimilain 2 ja 32 a §:n mukaan ilmoitettava väestötietojärjestelmään kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä.

Jos henkilöllä, jonka syntymää ei ole merkitty väestötietojärjestelmään, ei ole etu- tai sukunimeä silloin, kun hänet Suomessa merkitään väestötietojärjestelmään, hänen on ilmoitettava, minkä etu- ja sukunimen hän ottaa. Etunimen osalta velvoite perustuu 32 a §:ään, sukunimen osalta velvoite perustuu nimilain 1 §:ssä todettuun yleiseen sukunimivelvoitteeseen.

Ilmoitukset tehdään sille maistraatille, jonka toimialueella henkilöllä on kotikunta tai väestökirjanpitokunta. Vastasyntyneen lapsen etu- ja sukunimeä koskevan ilmoituksen voi tehdä myös sille evankelis-luterilaisen kirkon tai ortodoksisen kirkkokunnan seurakunnalle, jonka jäsen lapsi on. Ilmoituksen vastaanottajan on selvitettävä nimen lainmukaisuus ja toimitettava tieto nimestä viipymättä väestötietojärjestelmään rekisteröitäväksi (2 ja 32 a §). Nimen lainmukaisuuden ratkaiseminen kuuluu kuitenkin viime kädessä maistraattien toimivaltaan väestötietojärjestelmän tietojen ylläpidosta vastaavana viranomaisena.

2.2 Arvio

Suomalainen nimijärjestelmä, johon kuuluu velvoite etu- ja sukunimen käyttöön, on edelleen ajanmukainen ja vastaa useimmissa maissa olevaa nimikäytäntöä.

Etu- ja sukunimien lainmukaisuuden selvittäminen on tarkoituksenmukaista säilyttää edelleen ilmoituksen vastaanottajalla. Näin ollen evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon työntekijöillä on jatkossakin velvollisuus selvittää lapsen etu- ja sukunimen lainmukaisuus kasteen yhteydessä. Käytännössä nimen lainmukaisuus tarkistetaan usein vasta kasteen jälkeen, koska maistraatin ratkaisua nimen lainmukaisuudesta ei ehditä saada ennen kastetta. Lapsen nimen ilmoittamisesta väestötietojärjestelmään tulee pidättäytyä ennen kuin nimen lainmukaisuus on lopullisesti ratkaistu. Kirkon ja nimiviranomaisten välistä vastuunjakoa ja menettelytapoja on tarpeen täsmentää. Samalla on tarkoituksenmukaista laajentaa nimen lainmukaisuuden selvittämistä koskevat säännökset kattamaan nimenomaisesti myös vihkimistilanteet.¹

¹ Ks. OKV/1857/1/2013.

3 ETUNIMI

3.1 Nykytila

Vaikka vanhemmat usein käytännössä käyttävät erilaisia luetteloita käytössä olevista nimistä lapsen nimeä valitessaan, voimassaoleva nimilaki ei edellytä, että etunimi tulisi valita tietyistä ennalta määrätystä nimilistasta. Etunimen hyväksyttävyydelle on kuitenkin asetettu tiettyjä rajoituksia, joista osa on ehdottomia ja osa harkinnanvaraisia. Etunimien lukumäärä on nimilain 32 a §:ssä rajattu enintään kolmeen. Kahdesta etunimestä muodostettu nimi, joka on joko kirjoitettu yhteen (Maijaleena) tai yhdistetty väliviivalla (Maija-Leena), katsotaan yhdeksi etunimeksi.

Etunimeksi ei nimilain 32 b §:n 1 momentin mukaan voida hyväksyä nimeä, joka on sopimaton tai jonka käyttö muutoin voi aiheuttaa ilmeistä haittaa. Kielto on muotoiltu ehdottomaksi. Nimen sopimattomuutta arvioidaan objektiivisin kriteerein. Esimerkkeinä sopimattomista nimistä on Suomen nimioikeutta koskevassa kirjallisuudessa mainittu muun muassa sukupuoliseen kanssakäymiseen, kyseenalaisiin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai uskonnolliseen vakaumukseen kielteisessä merkityksessä viittaavia esimerkkejä.²

Etunimen aiheuttamaa haittaa sen sijaan voidaan rajatapauksissa arvioida myös henkilön omista lähtökohdista käsin. Haitta-arvioinnissa voidaan esimerkiksi ottaa huomioon se, tuleeko haettua nimeä kantamaan täysi-ikäinen henkilö vai lapsi, joka ei ole itse voinut arvioida nimestä aiheutuvaa mahdollista haittaa. Esimerkiksi etunimeä Juudas ei ole pidetty ilmeisesti haitallisena täysi-ikäiselle henkilölle, mutta nimilautakunta ei ole lausuntokäytännössään suositellut samaa nimeä annettavaksi vastasyntyneelle lapselle. Onkin ehdotettu, että sopimattomuutta ja ilmeistä haittaa koskevaa säännöstä täydennettäisiin selvyyden vuoksi siten, että etunimeksi ei myöskään voida hyväksyä nimeä tai nimiyhdistelmää, jonka arvioidaan olevan lapsen edun vastainen.

Nimilain 32 b §:n 2 momentin mukaan etunimeksi ei voida myöskään hyväksyä: 1) nimeä, joka muodoltaan tai kirjoitustavaltaan on kotimaisen nimikäytännön vastainen, 2) pojalle naisennimeä eikä tytölle miehennimeä, 3) sukunimeä, ellei kysymyksessä ole isän tai äidin etunimestä muodostettu poika- tai tytärloppuinen nimi, jota käytetään muun etunimen jäljessä, eikä 4) nimeä, joka ennestään on sisaruksella tai puolisisaruksella, muutoin kuin toisen etunimen ohella.

Muita kuin nimen sopimattomuutta tai haittaa koskevia edellytyksiä etunimen hyväksyttävyydelle ei ole kirjoitettu ehdottomiksi. Etunimi, joka ei vastaa nimilain 32 b §:n 2 momentissa asetettuja vaatimuksia, voidaan hyväksyä 1) uskonnollisen tavan vuoksi, 2) jos henkilöllä kansalaisuutensa, perhesuhteidensa tai muun erityisen seikan perusteella on yhteys vieraaseen valtioon ja esitetty etunimi vastaa sanotussa valtiossa noudatettua nimikäytäntöä, tai 3) jos siihen harkitaan olevan muu pätevä syy.

² Urpo Kangas, Suomen nimioikeus, Lakimiesliiton Kustannus 1998, s. 8.

Etunimien harkinnanvaraisten esteiden tulkintaan on merkittävästi vaikuttanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta tapauksessa *Johansson v. Suomi*.³ Tapauksessa Suomen viranomaiset olivat kieltäytyneet antamasta poikalapselle etunimiä Axl Mick, koska nimeä Axl pidettiin nimilain 32 b §:n 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla kirjoitustavaltaan kotimaisen nimikäytännön vastaisena.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että Suomi oli rikkonut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaista yksityis- ja perhelämän suojaa rajoittamalla vanhempien nimenantovaltaa riittämättömin perustein. Nimi Axl ei tuomioistuimen mielestä poikennut merkittävästi sellaisista nimistä kuten Alf tai Ulf, jotka hyväksyttiin Suomessa kotimaisen nimikäytännön mukaisina. Tuomioistuin ei katsonut esitettyjen julkiseen etuun liittyvien näkökohtien olevan riittävän painavia suhteessa hakijoiden valinnanvapautta korostaviin näkökohtiin. Esitetty nimi ei ollut huvittava tai eriskummallinen eikä siitä katsottu koituvan lapselle haittaa. Erityisesti tuomioistuin viittasi perusteluissaan siihen, että sama nimi oli väestötietojärjestelmän mukaan käytössä jo kolmella henkilöllä ja sittemmin ainakin kahdelle muulle lapselle oli voitu antaa sama nimi.

Johansson-tapauksen jälkeen suomalaisessa viranomaiskäytännössä on tulkittu nimilain 32 b §:n 1 kohtaa siten, että etunimen muutoshakemusta lähtökohtaisesti puolletaan, jos haettu etunimi on jo Suomessa käytössä etunimenä samalla sukupuolella, eikä ole syytä epäillä, että ehdotettu nimi on sopimaton tai se voi aiheuttaa kantajalleen ilmeistä haittaa.

Väestötietojärjestelmän tietoja on samalla tavoin pidetty käytännössä ratkaisevina arvioitaessa sitä, onko tietty etunimi naisen tai miehen nimi. Väestötietojärjestelmään perustuvat etu- ja sukunimiä koskevat lukumäärätiedot ovat yleisön saatavilla Väestötietokeskuksen ylläpitämästä, kaikille avoimesta nimipalvelusta (<http://verkkopalvelu.vrk.fi/nimipalvelu>).⁴

Harkinnanvaraisesta etunimeä koskevasta esteestä on voitu poiketa, jos sille on pätevä syy. Nimilain 32 b §:n 3 momentissa on esimerkkeinä tällaisista syistä mainittu uskonnollinen tapa tai yhteys vieraaseen valtioon kansalaisuuden, perhesuhteiden tai muun erityisen seikan perusteella. Tällä perusteella lapsen etunimeksi on voitu antaa sellainenkin nimi, jota ei esiinny Suomen väestötietojärjestelmässä eikä sitä ole muutoinkaan katsottava kotimaisen nimikäytännön mukaiseksi. Pätevänä syynä poiketa sukupuolisidonnaisuuden vaatimuksesta on nimilautakunnan lausuntokäytännössä pidetty esimerkiksi sitä, että henkilö on esittänyt todistuksen hakeutumistaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (1053/2002) 2 §:ssä tarkoitettuihin sukupuolen muuttamiseen tähtääviin tutkimuksiin.

³ Hakemus nro 10163/02, tuomio 6.9.2007.

⁴ Nimipalvelun tietoja käytettäessä on otettava huomioon, että yksityisyyden suojan turvaamiseksi palvelussa ei näytetä etunimen tarkkaa lukumäärää eriteltynä, jos nimen kantajia on hyvin vähän. Erittäin harvinaisten etunimien osalta myös nimen kantajan sukupuolta koskeva tieto saattaa olla häivytetty siten, että nimipalvelun mukaan nimi näyttää olevan käytössä molemmilla sukupuolilla, vaikka tieto ei vastaa todellista tilannetta.

3.2 Arvio

Etunimen valintaa ei ole jatkossakaan syytä rajata ennalta määrättyjen nimilistojen avulla. Yksilöllisyyden korostuminen viime vuosina käsitellyissä etunimihakemuksissa puoltaa sitä, että etunimiä koskevaa sääntelyä tulisi tulkita sallivasti. Etunimien käytettävyyteen sekä tietojärjestelmien toimivuuteen liittyvistä syistä on kuitenkin perusteltua, että etunimien lukumäärä on edelleen rajattu enintään kolmeen.

Etunimen hyväksyttävyyteen liitetyt sopimattomuuteen ja ilmeiseen haittaan liittyvät edellytykset ovat edelleen tarkoituksenmukaisia. Lapsen oikeuksia koskevasta yleis-sopimuksen 3 artiklasta (SopS 60/1991) johtuu, että kaikissa hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Yleissopimusta voidaan soveltaa lain tasoisena viranomaiskäytännössä myös suoraan. Selvyyden vuoksi on kuitenkin perusteltua täydentää nimilain ehdottomia esteitä koskevaa säännöstä siten, että etunimeksi ei voida hyväksyä nimeä tai etunimiyhdistelmää, jonka arvioidaan olevan lapsen edun vastainen.

Etunimen hyväksyttävyyteen liittyvät harkinnanvaraiset edellytykset ja mahdollisuudet niistä poikkeamiseksi tulee arvioida uudelleen. Sukunimenä ja sisaruksella tai puolisisaruksella jo käytössä olevaa etunimeä koskevat rajoitukset sekä näitä koskevat poikkeukset ovat edelleen ajanmukaisia. Erityisesti Johansson-tapauksen jälkeen omaksutun tulkintakäytännön valossa voidaan kuitenkin kysyä, täyttääkö kotimaisen etunimikäytännön suojelemista tavoitteleva säännös enää tarkoitustaan, jos sen tehokkaalle toteuttamiselle ei ole enää edellytyksiä. Lisäksi on esitetty ajatus, että etunimien sukupuolisidonnaisuudesta tulisi kokonaan luopua.

3.2.1 Kotimaisen etunimikäytännön suojeleminen

Kotimainen etunimikäytäntö on käsitteenä monimerkityksellinen. Sillä voidaan tarkoittaa kaikkia väestötietojärjestelmään merkittyjä ja Suomessa käytössä olevia nimiä riippumatta siitä, onko nimen lainmukaisuutta arvioitu erikseen vai onko nimi merkitty järjestelmään ulkomailta Suomeen muuttaneen henkilön nimenä. Jälkimmäisessä tapauksessa nimi rekisteröidään väestötietojärjestelmään ilman esimerkiksi arviota siitä, vastaako nimi muodoltaan tai kirjoitustavaltaan kotimaista nimikäytäntöä. Kotimainen etunimikäytäntö voidaan ymmärtää myös kapeammin. Silloin sillä tarkoitetaan suomalaisten, suomenruotsalaisten, romanien ja saamelaiden nimiperinnettä. Tuolloin se viiteryhmä, johon ehdotettua etunimeä verrataan, kattaa vain ne etunimet, joiden on erikseen arvioitu täyttävän kotimaisen nimikäytännön edellytykset.

Tilanteissa, joissa joudutaan pohtimaan kotimaisen etunimikäytännön suojelun ulottuvuutta, on yleensä kyse henkilön tai hänen vanhempiensa valinnanvapauden ja julkisen edun välisestä ristiriidasta. Jos kyseessä on tilanne, jossa lapselle annetaan ensimmäistä kertaa etunimi syntymän jälkeen, nimen muuttumattomuutta ja henkilön jäljitettävyyttä koskevat julkiseen etuun liittyvät perusteet voidaan sivuuttaa. Päälimmäiseksi rajoitusperusteeksi jää tuolloin joko nimen kantajan suojeleminen nimestä mahdollisesti hänelle itselleen koituvan haitan perusteella tai nimen poikkeavuudesta muille aiheutuva nimen käytön hankaluus esimerkiksi viranomaisasioinnissa ja sosi-

aalisessa kanssakäymisessä. Pienen kielen ja suppean nimikulttuurin rapautuminen voidaan myös katsoa julkiseen etuun liittyväksi suojeluperusteeksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useassa tapauksessa todennut, että henkilön nimeä koskeva asia kuuluu henkilön yksityiselämää suojaavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 8 artiklan piiriin. Tuomioistuin on todennut, että se sallii nimiasioissa jäsenvaltioille varsin laajan harkintamarginaalin jäsenvaltioiden kieleen, kulttuuriin, historiaan ja uskontoon liittyvistä syistä. Kansallisen kielen ja siihen liittyvän nimikulttuurin suojelun on katsottu sisältyvän 8 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettuun järjestyksen ylläpitämiseen ja muiden oikeuksien ja vapauksien suoje- luun.

Yksittäisissä tapauksissa on siten yleensä ollut kysymys siitä, onko kansallisen kie- len tai kulttuurin suojelulla perusteltu lainsäädäntö tai viranomaispäätös nimiasia- ssa ollut sellaisessa suhteessa yksilön tai vanhempien valinnanvapauteen, että rajoitus on voitu katsoa kohtuulliseksi ja hyväksyttäväksi. Etunimien osalta hyväksyttävänä rajoitusperusteena on pidetty mm. lapselle ehdotetusta nimestä hänelle aiheutuvaa haittaa⁵ tai sosiaalisessa kanssakäymisessä käytetyn ja rekisteröidyn nimen välistä vähäistä eroa⁶. Ihmisoikeustuomioistuin on edelleen pitänyt hyväksyttävänä sitä, että viranomais- on kieltäytynyt rekisteröimästä nimestä, johon sisältyy jäsenvaltion viral- lisen kielen aakkosiin kuulumattomia kirjaimia.⁷ Sen sijaan rajoitusta ei ole pidetty hyväksyttävänä, jos tätä koskevan lainsäädännön on katsottu olevan epäselvä ja antavan viranomaisille liikaa harkintavaltaa ilman riittäviä oikeusturvakeinoja⁸ tai jos sama nimi on ilman hyväksyttävää perustetta evätty yhdeltä, mutta annettu jollekin toiselle⁹.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauskäytännöstä voi vetää sen johtopäätök- sen, että kansallisen kielen tai nimikäytännön suojelemista voidaan edelleen pitää hyväksyttävänä rajoitusperusteena nimiasioissa myös ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna. Kansallisen nimikäytännön säilyttämisen nojalla ei kuitenkaan saa rajoit- ta henkilöiden valinnanvapautta ilman yksilön oikeudet huomioon ottavaa punnintaa ja asianmukaisia oikeusturvakeinoja.

Suomalaisten nimiviranomaisten ratkaisukäytännön mukaan etunimihakemusta ei voida hylätä kotimaisen etunimikäytännön vastaisena, jos se on jo Suomessa käy- tössä etunimenä samalla sukupuolella. Nimiviranomaiset ovat näin ollen omaksuneet kotimaisen nimikäytännön käsitteen sen laajemmassa merkityksessä. Ehdotettua etunimeä verrataan viiteryhmään, jossa ovat mukana myös ulkomailta Suomeen muuttaneiden etunimet. Niiden etunimien lukumäärä, joiden katsotaan olevan koti- maisen nimikäytännön mukaisia, kasvaa siis tälläkin hetkellä voimakkaasti.

⁵ *Salonen v. Suomi*, hakemusnro 27868/95, päätös 2.7.1997.

⁶ *Guillot v. Ranska*, hakemusnro 22500/93, tuomio 24.10.1993.

⁷ *Kemal Taşkin ja muut v. Turkki*, hakemusnro30206/04, tuomio 2.2.2010 ja *Baylac-Ferrer ja Suarez v. Ranska*, hakemusnro 27977/04, päätös 25.9.2008.

⁸ *Güzel Erdagöz v. Turkki*, hakemusnro 37483/02, tuomio 21.10.2008.

⁹ *Johansson v. Finland*, hakemusnro 10163/02, tuomio 6.9.2007.

Niissä tapauksissa, joissa ehdotettua nimeä ei vielä esiinny väestötietojärjestelmässä samalla sukupuolella, ehdotettua uudisnimeä tarkastellaan kotimaisen nimikäytännön kannalta sen suppeammassa merkityksessä. Näissäkin tapauksissa kotimaisen etunimikäytännön vastainen etunimi voidaan hakemuksesta myöntää, jos henkilöllä on liittymä sellaiseen vieraaseen valtioon, jonka nimikäytäntöön ehdotettu uudisnimi kuuluu tai se on uskonnollisen tavan vuoksi perusteltua. Kotimaisen etunimikäytännön asettamista rajoituksista voidaan poiketa myös muusta päteväksi katsottavasta syystä.

Koska nimiviranomaisten tulkintakäytäntö on etunimien osalta erittäin salliva, ei tältä osin näytä olevan tarvetta sääntelyn tarkistamiseen kotimaisen nimikäytännön suojaamisen osalta.

3.2.2 Etunimien sukupuolisidonnaisuus

Etunimien sukupuolisidonnaisuudesta luopuminen on teema, joka on otettu esiin muun muassa transsukupuolisia henkilöitä koskevasta sääntelystä käydyn keskustelun yhteydessä. Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain uudistamista pohtinut työryhmä ei ehdottanut etunimien sukupuolisidonnaisuudesta luopumista, mutta sen mielestä oli perusteltua arvioida, onko nimilainsäädäntö selkeää, hallinnollisesti tarkoituksenmukaista ja yhtenäisiä käytäntöjä tuottavaa niissä tilanteissa, joissa henkilö haluaa muuttaa nimensä sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi.¹⁰

Kotimaisessa nimistössä on useita etunimiä, joita yleisesti käytetään molempien sukupuolten niminä. Kun käyttöön otetaan uusi etunimi, myös sen sukupuolisidonnaisuus saattaa olla epäselvä ja muotoutua vasta pidempiaikaisen käytön myötä. Sen sijaan monien perinteisten etunimien katsotaan usein vakiintuneen tietyn sukupuolen käytössä oleviksi nimiksi. Voimassa olevan nimilain 32 b §:n 2 momentin mukaan etunimeksi ei voida hyväksyä pojalle naisennimeä tai tytölle miehennimeä muusta kuin pätevästä syystä.

Nimilautakunta on tulkintakäytännössään poikkeuksetta puoltanut hakemusta, jos hakija on esittänyt todistuksen hakeutumisestaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (1053/2002) 2 §:ssä tarkoitettuihin sukupuolen muuttamiseen tähtääviin tutkimuksiin. Viranomaiskäytännössä on kuitenkin koettu ongelmaksi sen määrittelemisen, milloin nimen katsotaan vakiintuneen niin voimakkaasti tietyn sukupuolen käytössä olevaksi nimeksi, että lausunto ylipäätään tulee pyytää tai viranomaisen voi edellyttää, että hakija esittää edellä tarkoitettua todistuksen sukupuoli-identiteettiään koskevista tutkimuksista. Yhtenä ratkaisuna on esitetty tiettyjä lukumääriin perustuvia raja-arvoja, joiden ylittymisen jälkeen kummallakin sukupuolella esiintyvää etunimeä voitaisiin pitää sukupuolineutraalina. Absoluuttiset raja-arvot ovat kuitenkin käytännössä ongelmallisia erityisesti niissä tilanteissa, joissa hakijan esittämä nimi jää juuri tietyn raja-arvon alle.

¹⁰ Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:23, s. 29.

Vaikka sukupuolten välisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen voidaan katsoa puoltavan sukupuolierottelun häivyttämistä, sukupuoli- ja sukupuoli-erot on ainakin vielä tällä hetkellä merkittävä osa henkilön tunnistautumista ja olennainen osa suomalais- ta väestötietojärjestelmää. Valtaväestön näkökulmasta sukupuoli-erot on luonnol- linen osa yhteiskunnallista todellisuutta. On luontevaa, että tämä heijastuu myös ko- timaisessa nimijärjestelmässä. Kotimaisessa nimijärjestelmässä on sukupuolittunei- den nimien lisäksi lukumäärältään kasvava joukko nimiä, joita ei voi pitää leimallises- ti tyttöjen tai poikien niminä ja jotka ovat näin ollen molempien sukupuolten käytettä- vissä.

On kuitenkin tärkeää ottaa huomioon myös sellaisten henkilöiden oikeusturva, jotka eivät jaa edellä kuvattua näkemystä sukupuoli-erot merkityksestä henkilökohtai- sista syistä. Tästä syystä on perusteltua sallia poikkeukset pääsääntönä pidettävästä etunimien sukupuolisidonnaisuudesta ja selkeyttää sääntelyä siten, että henkilöllä, joka kokee kuuluvansa toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjes- telmässä rekisteröity, on jatkossa lakiin kirjattu mahdollisuus muuttaa etunimensä sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi. On yhtä lailla tärkeää, että näiden henkilöiden oikeusturva toteutuu myös nimenmuutosta koskevassa menettelyssä. Nimenmuutos- ta koskevia menettelytapoja arvioidaan jäljempänä tässä muistiossa. Etunimien su- kupuolisidonnaisuudesta luopumista ei kuitenkaan arvioida ajankohtaiseksi toteuttaa nimilain uudistamisen yhteydessä.

4 SUKUNIMI

4.1 Lapsen sukunimen määräytyminen

4.1.1 Nykytila

Lapsen sukunimi määräytyy voimassa olevan nimilain 2 §:n momentin mukaan lähtökohtaisesti vanhempien yhteisen sukunimen mukaan. Jos vanhemmilla ei ole yhteistä sukunimeä, lapsi saa sen sukunimen, jonka vanhemmat ilmoittavat lapsen sukunimeksi ja joka jommallakummalla vanhemmalla on ilmoitusta tehtäessä. Jos vanhemmilla on yhteisessä huollossa yhteinen alaikäinen lapsi, lapsi saa kuitenkin sen sukunimen, joka hänen sisaruksellaan on. Sisarusten keskinäisen nimiyhteyden periaate on nimilain mukaan toissijainen vanhempien yhteiseen sukunimeen nähden.

Lapsen sukunimi on ilmoitettava väestötietojärjestelmään kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä. Jos vanhemmat eivät ole yhdessä lapsen huoltajia, on lapsen huoltajilla tai huoltajalla oikeus päättää, kumman vanhemman nimen lapsi saa. Jos lapsen sukunimeä ei ole ilmoitettu väestötietojärjestelmään, lapsi saa sen sukunimen, joka äidillä on silloin, kun lapsen tiedot ilmoitetaan väestötietojärjestelmään.

Kun tuomioistuin vahvistaa alaikäisen lapsen adoption, lapsi saa adoptiovanhempansa sukunimen tai adoptiovanhempiensa yhteisen sukunimen. Jos adoptiovanhemmilla ei ole yhteistä sukunimeä, lapsi saa sen vanhemman sukunimen, jonka adoptiovanhemmat ilmoittavat tuomioistuimelle lapsen sukunimeksi. Jos adoptiovanhemmilla on yhteinen alaikäinen lapsi, adoptiolapsi saa kuitenkin sen sukunimen, joka tällä lapsella on. Edellä kuvatusta poiketen tuomioistuin voi päättää, että lapsi säilyttää oman sukunimensä, jos tätä on pidettävä lapsen edun mukaisena. Jos vieraassa valtiossa tapahtuneen adoption vuoksi alaikäisen lapsen sukunimeksi on kyseisessä valtiossa vahvistettu tai merkitty muu sukunimi kuin minkä hän olisi Suomessa saanut, adoptiovanhemmat voivat sopia lapsen sukunimen muuttamisesta Suomen lain mukaiseksi.

4.1.2 Arvio

Suomalaisen perherakenteen muutoksen myötä lapsen vanhemmilla on yhä harvemmin yhteinen sukunimi. Tämä johtuu muun muassa siitä, että lapsia syntyy entistä useammin perheeseen, jossa vanhemmat eivät ole keskenään avioliitossa. Lisäksi yhä useammat säilyttävät oman sukunimensä avioituessaan ja entistä useampi perhe on niin sanottu uusperhe, jossa elää vanhempien yhteisten lasten lisäksi lapsia vanhempien aiemmista parisuhteista. Näillä lapsilla voi olla myös keskenään eri sukunimet. Väestön kansainvälistymisen myötä on entistä useammin noussut tarve pohtia myös sitä, voisiko lapsen sukunimi määräytyä kotimaisen nimikäytännön soveltamisen sijaan suoraan yhden tai molempien vanhempien kansainväliseen taustaan liittyvän vieraan valtion nimikäytännön pohjalta.

Jos lapsen vanhemmilla on yhteinen sukunimi, on perusteltua, että lapsi edelleen saa saman sukunimen kuin hänen vanhemmillaankin on. Perherakenteen muuttumiseen liittyvistä haasteista huolimatta perheen nimiyhteyden säilyttämisestä ei ole syytä tarkoituksellisesti luopua. Jos lapsen huoltajina olevat vanhemmat avioituvat lapsen syntymän jälkeen ja ottavat yhteiseksi sukunimeksi toisen nimen kuin mikä lapselle on annettu, lapsen nimi voidaan muuttaa vanhempien yhteiseksi sukunimeksi ilmoitusmenettelyssä (ks. jäljempänä jakso Lapsen nimen muuttaminen).

Vuosina 1992 - 2012 tehdyistä kansanedustajien nimilainsäädäntöä koskevista kirjallisista kysymyksistä valtaosa käsittelee lapsen sukunimen määräytymistä. Kysymyksissä on ehdotettu muun muassa kaksoisnimien sallittavuutta siten, että sukunimi koostuisi molempien vanhempien sukunimestä vanhempien valitsemissa järjestyksessä.¹¹ Toinen ehdotus koskee vanhempien sukunimien jakamista sisarusten kesken esimerkiksi niin, että tytöille voitaisiin antaa äidin ja pojille isän sukunimi.¹² Lisäksi on ehdotettu, että Suomessakin tulisi ottaa käyttöön Ruotsin mallin mukainen mahdollisuus niin sanottuun välinimeen, millä tarkoitetaan erityistä henkilökohtaista sukunimityyppistä nimeä etu- ja sukunimen välissä.¹³

Säännös, joka rajoittaa vanhempien valinnanvapautta tilanteessa, jossa perheessä on useampia lapsia, on lähtökohtaisesti edelleen perusteltu lasten keskinäisen nimi-yhteyden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Näistä syistä ei ole edelleenkään perusteltua aktiivisesti edistää esimerkiksi tyttöjen ja poikien erinimisyttä sukunimen osalta, ellei sille ole erityisiä perusteita. Yhtenä huomioon otettavana seikkana voi olla esimerkiksi se, että perheessä on jo ennestään lapsia, joilla on eri sukunimet.

Muissa Pohjoismaissa käytössä olevat välinimet ja niihin liittyvät, eri Pohjoismaiden kesken vaihtelevansisältöiset säännökset ovat aiheuttaneet sekaannuksia säännösten vaikeaselkoisuuden ja viranomaiskäytännön epä johdonmukaisuuden vuoksi. Ruotsissa vuonna 2013 julkaistussa työryhmämietinnössä ehdotetaan, että Ruotsissa luovutettaisiin uusien välinimien käyttöön ottamisesta kokonaan. Niiden sijaan ehdotetaan, että Ruotsissa annettaisiin mahdollisuus ottaa käyttöön kaksiosainen sukunimi.¹⁴

Ottaen huomioon erityisesti se, että Ruotsissakin on arvioitu välinimien käyttö huonosti toimivaksi ja niistä luopumista harkitaan, ei ole perusteltua ottaa Ruotsin, Norjan ja Tanskan nimikäytäntöön kuuluvia välinimiä käyttöön Suomessa. Sen sijaan on Ruotsin tapaan syytä pohtia, tulisiko Suomessa sallia kaksiosaisen sukunimien käyttö. Tällaisten sukunimen käyttöönottamisella voidaan saavuttaa samoja tavoitteita kuin välinimellä. Kaksiosaisen sukunimien käyttöä voidaan perustella nimi-yhteyden säilyttämisellä kumpaankin vanhempaan tilanteessa, jossa vanhemmilla on eri sukunimet. Vanhempien ei tuolloin tarvitsisi valita vain toisen vanhemman nimeä lapselleen, vaan lapsella voisi olla nimi-yhteys kumpaankin vanhempaan. Kaksiosaisen sukunimen salliminen mahdollistaisi lapsen sukunimen määräytymisen myös entistä useammin suoraan ulkomaisen nimikäytännön perusteella niissä kansainvälisissä perheissä, joissa vanhempien toiveena on kunnioittaa esimerkiksi espanjalaista tai eteläamerikkalaista nimiperinnettä. Nimilautakunnan mukaan kaksiosaisen sukunimien käyttö on yleistymässä Pohjoismaiden, Espanjan ja Portugalin lisäksi myös

¹¹ KK 733/1992 vp ja KK 1052/2012 vp.

¹² KK 215/1996 vp ja KK 696/2005 vp.

¹³ KK 105/2011 vp ja KK 623/2007 vp.

¹⁴ SOU 2013:35.

eräissä muissa maissa, kuten Ranskassa, Iso-Britanniassa, Israelissa ja Yhdysvalloissa.

Jos kahdesta sukunimestä yhdistämällä muodostetut sukunimet hyväksytään, tarvitaan niiden käytön ohjaamiseksi ja pitkistä sukunimiketjuista koituvien haittojen ehkäisemiseksi säännökset siitä, erotetaanko sukunimet yhdysviivalla vai ei, mikä osa sukunimestä voi periytyä seuraavalle sukupolvelle ja siitä, miten kaksiosaisia sukunimiä käsitellään mahdollisen avioitumisen yhteydessä. Lähtökohtana tulisi olla, että kenelläkään ei voisi olla useammasta kuin kahdesta sukunimestä muodostettavaa nimeä. Sukunimien joustava muodostaminen vanhempien sukunimistä ja sukunimien järjestyksen määräytyminen perheen valinnan mukaan olisi sukupuolten välisen tasa-arvon ja asioinnin joustavuuden kannalta tarkoituksenmukaisin ratkaisu. Jos kaksiosainen sukunimi myöhemmin osoittautuu hankalaksi käyttää, luopuminen sukunimen toisesta osasta tulisi olla mahdollista ilmoitusmenettelyssä.

Adoptiolapsia koskevaa sääntelyä on tarpeen ajanmukaistaa siten, että säännöksissä otetaan huomioon myös perheensisäiset adoptiot, joissa puoliso tai parisuhdekumppani adoptoi toisen puolison lapsen. Näissä tilanteissa lapsen nimen määräytymiseen ja tätä koskeviin menettelyihin tulisi soveltaa samoja periaatteita kuin muissakin adoptioissa.

4.2 Sukunimen muuttaminen

Annettua sukunimeä voidaan voimassa olevan nimilain perusteella muuttaa. Sukunimen muuttamista koskevat säännökset eroavat sen perusteella, onko kyse perhesuhteissa tapahtuvasta muutoksesta ja tähän liittyvästä sukunimen muutostarpeesta vai onko kyse sukunimen muuttamisesta niin sanotuksi uudeksi sukunimeksi. Jälkimmäisessä tapauksessa sukunimi voi olla kokonaan uusi siten, että sitä ei väestötietojärjestelmän mukaan ole koskaan käytetty, tai se voi olla jo käytössä, mutta on uusi hakijalle tai hänen perheelleen.

Yleisimpiä perhesuhteissa tapahtuvia muutoksia ja tästä johtuvia nimenmuutostilanteita käsitellään alla kohdissa ”Lapsen sukunimen muuttaminen” ja ”Sukunimen muuttaminen avioliiton tai avioliiton purkautumisen perusteella”. Näiden jälkeen käsitellään niitä tilanteita, joissa sukunimen muutos ei liity esimerkiksi isyyden vahvistamiseen tai avioitumiseen.

4.2.1 Lapsen sukunimen muuttaminen

4.2.1.1 Nykytila

Nimilaissa on otettu erikseen huomioon yleisimmät tilanteet, joissa lapsen sukunimeä voi olla tarpeen muuttaa. Nimilain 4 §:ssä säädetään tilanteesta, jossa lapsen isyys vahvistetaan vasta sen jälkeen, kun lapsi on rekisteröity äidin sukunimellä. Vanhemmat voivat tällöin sopia alaikäisen lapsen sukunimen muuttamisesta siten, että lapsi saa isänsä sukunimen. Jos vanhemmat eivät ole yhdessä lapsen huoltajia, päätösvalta erimielisyystilanteessa on lapsen huoltajalla. Lapsen sukunimi voidaan

muuttaa isän sukunimeksi myös lapsen kuoleman jälkeen, jos isyys on vahvistettu vasta lapsen kuoleman jälkeen.

Nimilain 4 a §:ssä säädetään tilanteesta, jossa lapsen vanhemmat solmivat avioliiton keskenään ja he ottavat yhteisen sukunimen. Tällöin voi käydä niin, että lapsi, joka on saanut syntyessään esimerkiksi isän sukunimen, jää ainoana isän aiemman sukunimen kantajaksi. Vanhemmat, jotka yhdessä ovat lapsen huoltajia, voivat tuolloin sopia lapsen sukunimen muuttamisesta siten, että myös lapsi saa vanhempiansa yhteisen sukunimen.

Nimilain 5 §:ssä säädetään vielä tilanteesta, jossa lapsen vanhempi solmii avioliiton muun henkilön kuin lapsen toisen vanhemman kanssa ja he ottavat yhteisen sukunimen. Jos vanhempi on yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa lapsen huoltaja, puoliset voivat sopia lapsen nimen muuttamisesta siten, että lapsi saa puolisoiden yhteisen sukunimen.

Lapsen nimen muuttaminen edellä kuvatuissa tilanteissa on mahdollista myös sukunimen muuttamista koskevien yleisten säännösten perusteella. Erityissääntely on katsottu kuitenkin tarpeelliseksi edellä mainittujen tilanteiden runsaslukuisuuden vuoksi. Erityissääntely on lisäksi mahdollistanut kevennetyn menettelyn kohdentamisen mainittuihin perhesuhteiden muutoksia koskeviin tilanteisiin. Lapsen sukunimen muuttamista koskevat ilmoitukset muodostivat 20 prosenttia kaikista käsitellyistä sukunimen muutosilmoituksista vuonna 2014. Mahdollisuus ilmoitusmenettelyyn on kuitenkin rajattu yhteen käyttökertaan.

Nimilain mukaan alaikäisen lapsen nimeä ei voida muuttaa ilman lapsen suostumusta, jos hän on täyttänyt 12 vuotta. Suostumus ei ole tarpeen, jos lapsi sairautensa tai vammaisuutensa vuoksi ei voi ilmaista tahtoaan. Lapsen nimeä ei myöskään voida muuttaa vastoin 12 vuotta nuoremman tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:ään tehdyn viittauksen myötä alaikäinen voi käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella itsenäisesti puhevaltaansa nimiasioissa, jos hän on täyttänyt 15 vuotta.

4.2.1.2 Arvio

Mahdollisuus lapsen nimen muuttamiseen edellä kuvatuissa tilanteissa ja niihin liittyvä kevennetty menettely ovat edelleenkin perusteltuja. Nimilain 4 §:ää tulisi kuitenkin ajanmukaistaa siten, että säännöksessä käytetään ilmaisua ”toinen vanhempi” isän sijaan, jotta säännös kattaisi myös ne tilanteet, joissa lapsen vanhemmat ovat samaa sukupuolta.

Lisäksi on pohdittava, kuuluuko lapsen nimenmuutoksesta päättäminen yksinomaan huoltajalle vai tulisiko asiasta neuvotella myös lapsen toisen vanhemman kanssa esimerkiksi silloin, kun lapsen toinen vanhempi ei ole lapsen huoltaja, mutta lapsella on hänen kanssaan sama sukunimi. On myös syytä arvioida, tulisiko kevennetty menettely samalla muutosperusteella olla mahdollinen useammin kuin kerran lapsen ollessa alaikäinen vai edellyttääkö lapsen etu toistuvien nimenmuutosten osalta raskeampaa viranomaiskäsitelyä. Alaikäisen itsemääräämisoikeutta koskeva säännös on perusratkaisultaan edelleen ajanmukainen.

4.2.2 Sukunimen muuttaminen avioliiton tai avioliiton purkautumisen perusteella

4.2.2.1 Nykytila

Voimassa olevan nimilain 8 §:n mukaan lähtökohtana on, että molemmat aviopuoliset pitävät oman sukunimensä avioituessaan. Vuonna 2014 tämän valinnan teki lähes 30 prosenttia vihittävistä puolisoista, kun vuonna 2006 oman sukunimensä säilytti vain noin 20 prosenttia puolisoista.

Avioliittoon aikovat voivat kuitenkin avioliittoon mennessään yhdessä päättää, että he ottavat yhteisen sukunimen. Yhteiseksi sukunimeksi voidaan nimilain 7 §:n 1 momentin mukaan ottaa se sukunimi, joka jommallakummalla heistä viimeksi oli naimattomana ollessaan. Vuonna 2014 vihittävät puoliset olivat valinneet 70 prosentissa tapauksessa yhteiseksi sukunimeksi miehen sukunimen. Vielä vuonna 2006 sama prosenttiosuus oli lähes 80. Yhteiseksi sukunimeksi ei nimilain mukaan voida ottaa nimeä, jonka toinen avioituvista on saanut aiemman avioliittonsa kautta.

Jos puoliset ottavat yhteisen sukunimen, se tulevista puolisoista, jonka sukunimi tulee muuttumaan, voi nimilain 7 §:n 3 momentin mukaan ottaa käyttöön henkilökohtaisen sukunimen yhteisen sukunimen edellä. Näin toimii vuosittain 6-7 prosenttia naispuolisista ja 0,1 prosenttia miespuolisista vihittävistä puolisoista. Puoliso voi valita henkilökohtaiseksi sukunimeksi joko sen sukunimen, joka hänellä viimeksi oli naimattomana ollessaan, tai sen sukunimen, joka hänellä on avioliittoon mennessään. Henkilökohtaiseksi sukunimeksi puolisoiden yhteisen sukunimen edellä voi siis ottaa myös sen sukunimen, jonka tuleva puoliso on saanut aiemman avioliittonsa kautta.

Edellä kuvatulla tavalla henkilökohtaisessa käytössä oleva sukunimi voidaan ottaa käyttöön avioliittoon vihittäessä tai myöhemmin avioliiton aikana. Henkilökohtaisessa käytössä olevan sukunimen käyttämisestä voidaan myös luopua avioliiton aikana.

Avioliiton purkautumisen jälkeen puoliso voi nimilain 9 §:n mukaan luopua avioliiton perusteella saamansa sukunimen käyttämisestä muuttamalla sen sukunimeksi, joka hänellä viimeksi oli naimattomana ollessaan tai sukunimeksi, joka hänellä oli avioliittoon mennessään, jos tämä nimi oli hänellä henkilökohtaisessa käytössä avioliiton aikana. Paluu naimattomana olleeseen sukunimeen muodosti vuonna 2014 lähes 74 prosenttia kaikista käsitellyistä sukunimen muutosilmoituksista, kun vastaava prosenttiosuus oli vuonna 2006 noin 65.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 9 §:n mukaan nimilain puolisoita koskevia säännöksiä ei sovelleta rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat henkilöt ovat kuitenkin käytännössä voineet saada yhteisen sukunimen hakemalla sukunimen muuttamista hakemusmenettelyssä perhesuhteissa tapahtuneen muutoksen perusteella (nimilain 13 §). Nimihakemusten käsittelyssä on sovellettu samoja periaatteita kuin nimilain puolisoita koskevissa säännöksissä, joiden mukaan yhteiseksi sukunimeksi ei voida ottaa sukunimeä, jonka tuleva puoliso on saanut aiemman avioliiton kautta. Rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ei kuitenkaan ole hakemusmenettelyssäkään voinut ottaa käyttöön yhteisen sukunimen edellä henkilökohtaista sukunimeä.

4.2.2.2 Arvio

Lähtökohta, jonka mukaan aviopuolisot säilyttävät avioituessaan oman nimensä, on edelleen perusteltu. Aviopuolisot käyttävätkin tätä mahdollisuutta nykyisin aiempaa useammin. Yhteisen nimen ottaminen on kuitenkin edelleen erittäin yleistä ja sen tulisi edelleen olla mahdollista ilmoitusmenettelyssä.

Henkilökohtaisten sukunimien käytössä ei tietävästi ole ollut merkittäviä ongelmia. Henkilökohtaisessa käytössä olevaan sukunimeen liittyvien erityisominaisuuksien ymmärtämisessä ja siihen liittyvien, esimerkiksi periytymistä koskevien sääntöjen soveltamisessa on kuitenkin tehty yksittäisiä virheitä. Ilmoituksia henkilökohtaisen sukunimen käyttöön ottamisesta ja siitä luopumisesta tehdään vuosittain suurin piirtein saman verran eli hieman yli 100 ilmoitusta. Tästä näkökulmasta katsottuna henkilökohtaisten sukunimien käyttöön ei liity merkittäviä uudistamistarpeita.

Jos kuitenkin otetaan käyttöön nimijärjestelmä, joka sallii kaksiosaiset sukunimet lapsille, tämän nimijärjestelmän kansainvälisten esikuvien mukaan sama mahdollisuus tulisi olla käytettävissä myös avioliittoa solmittaessa. Mahdollisuus kaksiosaiseen sukunimeen, jonka osat koostuvat molempien puolisoitten sukunimistä ennen avioitumista, voidaan tulkita viestiksi avioliiton myötä solmittavasta perhe- tai sukuyhteydestä, mihin on syytä suhtautua myönteisesti.

Nimijärjestelmä, joka sallisi sekä henkilökohtaisen sukunimen että kaksoisnimen käytön, muodostuisi tarpeettoman monimutkaiseksi hallita. Siinä tapauksessa, että otetaan käyttöön kahdesta eri osasta muodostuvat sukunimet, on tarpeen luopua henkilökohtaisten sukunimien käytöstä. Muutos ei olisi takautuva, joten käytössä olevat henkilökohtaiset sukunimet jäisivät ennalleen, ellei henkilö itse haluaisi muuttaa sukunimeään kaksiosaiseksi tai luopua henkilökohtaisen sukunimen käytöstä. Periytymismahdollisuuden lisäksi toinen ero henkilökohtaisiin sukunimiin verrattuna olisi, että kaksiosaisen sukunimen käyttö olisi mahdollista yhden puolison sijaan molemmille puolisoille. Puolisot saisivat itse valita nimien järjestyksen. Puolisoiden kaksiosaisien sukunimien ei myöskään tarvitsisi olla samassa järjestyksessä toisiinsa verrattuna.

Avioliittolakia on vuonna 2015 muutettu siten, että samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton 1.3.2017 alkaen. Eduskunnan helmikuussa 2016 hyväksymän rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muutoksen myötä¹⁵ uusia rekisteröityjä parisuhteita ei tuon jälkeen voi enää solmia, mutta olemassa olevat rekisteröidyt parisuhteet jäävät voimaan. Samaa sukupuolta oleviin pareihin, jotka solmivat avioliiton, sovelletaan nimilain puolisoita koskevia säännöksiä lain voimaantulosta alkaen.

Avioliittolain muutoksen ja siihen liittyvien lakien säätämisen yhteydessä ei muutettu rekisteröityjen parisuhteiden oikeusvaikutuksia koskevia säännöksiä. Näin ollen nimilain puolisoita koskevia säännöksiä, joiden perusteella puolisot voivat saada yhteisen sukunimen ilmoitusmenettelyssä, ei jatkossakaan sovelleta rekisteröityihin parisuhteisiin. Vaikka rekisteröityjen parisuhteiden lukumäärä tulee jatkossa avioitumismahdollisuuden myötä voimakkaasti laskemaan, on rekisteröityjä parisuhteita koskeva nimilain soveltamista koskeva rajoitus perusteeton. Koska rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö voi saada parisuhdekumppaninsa kanssa yhteisen sukunimen hakemusmenettelyn kautta, rajoitus tulkitaan usein sukupuolivähemmistöjä syrjiväksi ja se lisää tarpeettomasti nimiviranomaisten työtä. Nimilain uudistamisen

¹⁵ HE 65/2015 vp, EV 1/2016 vp.

yhteydessä tulisi näin ollen poistaa rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n 2 momentissa oleva rajoitus, jonka mukaan rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain säännöksiä puolison sukunimestä.

4.2.3 Sukunimen muuttaminen uudeksi sukunimeksi

4.2.3.1 Nykytila

Sukunimi voidaan voimassa olevan nimilain 10 §:n mukaan muuttaa uudeksi sukunimeksi, jos hakija kykenee osoittamaan perusteen sukunimen muuttamiselle. Jos muutostarve katsotaan perustelluksi, arvioidaan, täyttääkö haettu uusi sukunimi nimilain 11–13 §:ssä luetellut edellytykset.

Nimilain 10 §:n mukaan sukunimi voidaan ensinnäkin muuttaa, jos hakija selvittää, että hänen nykyisen sukunimensä käytöstä aiheutuu nimen vierasperäisyyden, sen yleiskielen merkityksen tai nimen yleisyyden tai muun syyn johdosta haittaa. Haittaselvitystä ei edellytetä silloin, jos uudeksi sukunimeksi esitetty nimi on aikaisemmin ollut hänellä itsellään tai vakiintuneesti kuulunut hänen esivanhemmilleen ja sukunimen muuttamista on pidettävä tarkoituksenmukaisena. Haittaselvitystä ei edellytetä myöskään silloin, kun uuden sukunimen ottamista on muuttuneiden olosuhteiden tai muiden erityisten seikkojen johdosta pidettävä perusteltuna. Näyttökynnys nykyisestä sukunimestä aiheutuvan haitan tai muun perusteen osoittamiseksi on ollut varsin matalalla.

Uuden sukunimen hyväksyttävyyttä koskevat säännöt on lueteltu nimilain 11–13 §:ssä. Haetun sukunimen hyväksymiselle voi olla joko ehdottomia tai harkinnanvaraisia esteitä. Ehdottomat esteet sukunimen hyväksymiselle on lueteltu nimilain 11 §:n 1 momentissa. Uudeksi sukunimeksi ei momentin mukaan voida hyväksyä nimeä, joka on sopimaton tai jonka käyttö muutoin voi aiheuttaa ilmeistä haittaa.

Nimilain tulkintakäytännössä sopimattomuutta on arvioitu yleisesti yhteiskunnassa vallitsevien käsitysten pohjalta eikä nimenmuutosta hakevan henkilön oman kokemuksen kautta. Sopimattomina pidetään esimerkiksi sellaisia sukunimiä, jotka voivat loukata sukupuolisiveellisyyttä tai muutoin osoittaa nimenkantajassa sellaisia moraalisia arvostuksia, joiden varassa toimiminen on lain mukaan kiellettyä, kuten lietsoo tiettyä kansanryhmää vastaan. Nimen sopimattomuus voi kirjallisuuden mukaan johtua myös siitä, että se on leimautunut koskemaan esimerkiksi yhteiskunnallisia instituutioita. Myös nimenkantajaa leimaavat nimet voidaan katsoa sopimattomiksi tai ilmeistä haittaa aiheuttaviksi.¹⁶ Kuten etunimien osalta, ilmeistä haittaa koskevaa edellytystä voidaan arvioida myös henkilön omista lähtökohdista käsin.

Harkinnanvaraisista esteistä säädetään nimilain 11 §:n 2 momentissa ja 12 §:ssä. Ilman erityistä syytä ei uudeksi sukunimeksi voida hyväksyä nimeä, 1) joka muodoltaan tai kirjoitustavaltaan on kotimaisen nimikäytännön vastainen, 2) jota yleisesti käytetään etunimenä, tai 3) joka on muodostettu yhdistämällä kaksi sukunimeä.

¹⁶ Kangas 1998 s. 143 - 144.

Uudeksi sukunimeksi ei myöskään voida hyväksyä sukunimeä, joka on Suomessa merkitty väestötietojärjestelmään, eikä nimeä, jonka yleisesti tiedetään vakiintuneen määrätyn kotimaisen tai vierasmaalaisen suvun nimeksi, ellei tähän ole olemassa erityistä syytä. Edelleen ilman erityistä syytä ei uudeksi sukunimeksi voida hyväksyä nimeä, joka on samaistettavissa 1) säätiön, yhdistyksen tai muun yhteisön nimeen, 2) rekisteröityyn toiminimeen tai tavaramerkkiin taikka muuhun elinkeinotoiminnassa käytettyyn suojattuun tunnukseseen tai 3) yleisesti tunnettuun taiteilijanimeen tai nimi-merkkiin.

Erityisenä syynä kotimaisesta nimikäytännöstä poikkeamiselle voidaan nimilain 13 §:n 1 momentin mukaan voida pitää sitä, että hakijalla on vierasperäinen sukunimi ja uuden nimen käyttöönottoa on esitettyyn selvitykseen nähden pidettävä tarkoituksenmukaisena. Erityisperustetta on voitu soveltaa esimerkiksi tapauksissa, joissa maahanmuuttajan sukunimi on kyrillisistä tai arabialaisista aakkosista transkription yhteydessä kirjoitettu muotoon, joka on Suomessa kankea ja hankala käyttää. Näissä ja vastaavissa tilanteissa nimeä on saatettu hakijan toiveesta virtaviivaistaa tai lyhentää tavalla, jonka lopputulos ei vastaa kotimaista tai alkuperämaan nimikäytäntöä, mutta muutosta voidaan pitää esitettyyn selvitykseen nähden tarkoituksenmukaisena.

Kotimaisen nimikäytännön vastainen, etunimenä käytetty, kahdesta sukunimestä muodostettu tai jo väestötietojärjestelmässä esiintyvä sukunimi voidaan nimilain 13 §:n 2 momentin mukaan hyväksyä myös: 1) jos hakija osoittaa, että hän tai hänen esivanhempansa ovat aikaisemmin laillisesti käyttäneet hakijan uudeksi sukunimeksi esittämää nimeä, 2) jos hakijan esittämän uuden sukunimen ottamista on perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten tai niihin rinnastettavien seikkojen johdosta pidettävä perusteltuna, tai 3) jos hakijalla on kansalaisuutensa, avioliittonsa tai muun erityisen seikan perusteella yhteys vieraaseen valtioon ja hakijan esittämä uusi sukunimi vastaa sanotussa valtiossa noudatettua nimikäytäntöä.

Nimilautakunnan lausuntokäytännössä käsitettä "esivanhemmat" on sovellettu vakiintuneesti niin, että sen piiriin on katsottu kuuluvan hakijan viidennen polven esivanhemmat, kun hakija itse on ensimmäistä sukupolvea. Korkein hallinto-oikeus on päätöksessään KHO 2013:2980 omaksunut nimilautakunnan tekemän linjauksen.

Valtaosa sukunimen muuttamista koskevista tilanteista, jotka liittyvät perhesuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin, liittyvät lapsen sukunimen muuttamiseen tai sukunimen muuttamiseen avioliiton tai avioliiton purkautumisen perusteella. Näitä tilanteita varten on omat erityissäännöksensä, joita on käsitelty edellä. Joitain perhesuhteissa tapahtuvia muutoksia ei vuonna 1986 voimaan tullessa nimilaissa ole kuitenkaan kyetty ennakoimaan. Yksi näistä on rekisteröidyn parisuhteen solmiminen, jota koskeva laki säädettiin vuonna 2001. Toinen ilmiö on avoliittoperheiden huomattava yleistyminen ja eräiden avoliitossa elävien perheiden esittämä toive yhteisestä sukunimestä.

Näitä perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia on erityissäännösten puuttuessa arvioitu nimilain 13 §:n 2 momentin 2 kohdan perusteella, joka sallii sukunimen muuttamisen esimerkiksi parisuhdekumppanin tai avopuolison sukunimeksi, jos sitä on pidettävä perusteltuna perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten tai niihin rinnastettavien seikkojen johdosta. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviin yhteistä sukunimeä koskeviin nimihakemuksiin on käytännössä sovellettu aviopuolisoita koskevia periaatteita ja näitä nimihakemuksia on lähes poikkeuksetta puollettu. Avoliittoperheiden

yhteistä sukunimeä koskevia hakemuksia on nimilautakunnan soveltamiskäytännössä puollettu, jos parilla on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.

Kansalaisuuteen ja avioliittoon perustuva yhteys vieraaseen valtioon on käytännössä helppo osoittaa, jos sellainen on olemassa. Nimiviranomaisten tietämys eri valtioiden nimikäytännöistä on myös jatkuvasti karttunut väestön nopean kansainvälistymisen myötä. Viranomaisharkintaa on edellyttänyt lähinnä se, mikä katsotaan sellaiseksi muuksi erityiseksi seikaksi, minkä perusteella yhteys vieraaseen valtioon ja tuossa valtiossa harjoitettuun nimikäytäntöön voidaan katsoa perustelluksi syyksi poiketa kotimaisesta sukunimikäytännöstä. Pelkkää aikomusta muuttaa myöhemmin ulkomaille tai kansainvälisen uran tavoittelua ilman konkreettista liityntää johonkin tiettyyn valtioon ei lähtökohtaisesti ole arvioitu riittäväksi perusteeksi ottaa kotimaisesta nimikäytännöstä poikkeavaa sukunimeä.

4.2.3.2 Arvio

Sukunimen muuttamista koskeva sääntely on varsin monimutkainen ja rajoittava. Joustavuutta nimenmuutoshakemusten käsittelyyn ovat tuoneet rajoitusten harkinnanvaraiset perusteet. Tästä huolimatta nimenmuutoksen hakumenettely koetaan usein hankalaksi ja aikaa vieväksi. Nimenmuutoshakemuksia koskevista tilastoista on lisäksi nähtävissä, että etenkin sukunimihakemusten ja näitä koskevien lausuntopyyntöjen määrä on voimakkaassa kasvussa. Kun vuonna 2006 maistraateille tehtiin noin 3 400 sukunimen muutoshakemusta, vuoteen 2014 mennessä lukumäärä oli noussut jo noin 4 200 hakemukseen. Samassa ajassa nimilautakunnalta pyydettyjen sukunimeä koskevien lausuntopyyntöjen määrä kaksinkertaistui. Kiihtyvän maahanmuuton myötä kansainvälisiin perhesuhteisiin liittyvien hakemusten lukumäärä on kasvamassa lähitulevaisuudessa entisestään. Toiveita sukunimiä koskevien rajoitusten väljentämiselle on esitetty myös kantaväestön taholta. Vaikka keinot sukunimihakemusten lukumäärää koskevien ongelmien ratkaisemiseen löytynevät tarkoituksenmukaisimmin hakemusmenettelyä koskevien uudistusten kautta, uudistustarpeita kohdistuu myös sukunimeä koskeviin aineellisiin säännöksiin.

Kuten edellä on todettu, sukunimen muuttamista koskevassa hakemuksessa tulee osoittaa nykyisestä sukunimestä koitua haitta ja tarvittaessa esittää perusteet haetun sukunimen hyväksyttävyydelle. Käytännössä näyttökynnys nykyisestä sukunimestä koituvalle haitalle on ollut hyvin matalalla. Tietyissä tilanteissa haittaselvitystä ei nimilain mukaan edellytetä. Haittavaatimus heijastaa nimilain säätämisajan ajattelua siitä, että henkilön sukunimen tulee säilyä mahdollisimman muuttumattomana. Muuttumattomuusperiaatteen taustalla voidaan nähdä henkilöiden tunnistettavuuteen ja jäljitettävyyteen liittyviä tavoitteita. Henkilötunnusten käyttöönoton jälkeen näitä tavoitteita ei voi enää pitää yhtä merkityksellisinä kuin aiemmin. Kun myöskään nimiviranomaisten soveltamiskäytännössä nimestä aiheutuvaa haittaa ei enää erikseen juuri arvioida, voidaan pitää perusteltuna sitä, että haitta-arvioinnista voidaan jatkossa kokonaan luopua ja sallia se, että sukunimen muuttamistarvetta ei jatkossa tarvitse erikseen perustella.

Uuden sukunimen sopimattomuutta ja ilmeistä haittaa koskevat edellytykset ovat edelleen ajankohtaiset. Näiden edellytysten säilyttäminen on edelleen tarpeen. Uudelta sukunimeltä edellytettävät harkinnanvaraiset edellytykset tulee sen sijaan arvioida uudelleen.

4.2.3.2.1 Kotimaisen sukunimikulttuurin suojeleminen

Kuten edellä jaksossa 3.2.1 on todettu, kotimaisen kielen tai nimikäytännön suojelemista voidaan edelleen pitää sellaisena tavoitteena, jolla voidaan rajoittaa väestön valinnanvapautta nimiasioissa. Tähän on päätynyt myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkittavaksiottamista koskevassa ratkaisussa *Mentzen (Mencena) v. Latvia*¹⁷, jossa tuomioistuin totesi, että niissä maissa, joissa perustuslaissa on säädetty tietty kieli tai tietyt kielet valtion virallisiksi kieliksi, virallinen kieli voidaan katsoa yhdeksi valtion perustavanlaatuisista arvoista samalla tavoin kuin valtion alue, hallintojärjestelmä tai valtion lippu.

Kyseisessä tapauksessa latvialainen valittaja oli avioitunut saksalaisen henkilön kanssa Saksassa ja ottanut avioitumisen yhteydessä aviomiehensä sukunimen Mentzen. Hänen latvialaisessa passissaan sukunimi oli kuitenkin kirjoitettu latvialaisittain kirjoitettuna, jossa ”tz” äänne oli kirjoitettu c:llä ja sukunimen loppuun oli lisätty hänen sukupuoltaan osoittava a-pääte (Mencena). Latvian hallituksen mukaan nimen latvialaisen kirjoitusasun käyttäminen latvialaisissa asiakirjoissa oli tärkeää latvian kielen ja kansakunnan identiteetin suojaamiseksi.

Tapauksessa tuomioistuin katsoi, että henkilön yksityiselämän suojan rajoittamiselle tapauksessa oli ollut oikeutettu syy, joka pohjautui muiden oikeuksien ja vapauksien suojelemiseen. Tuomioistuin ei katsonut Latvian viranomaisten ylittäneen harkintamarginaaliaan etenkin, kun valittajan oli mahdollista saada passi, jossa nimen alkuperäinen muoto kävi ilmi passin seuraavilta sivuilta.

Suppean kielialueen nimikäytännön suojeleminen on tärkeää Suomessakin. Edellä sanotun valossa on perusteltua, että nimilakiimme sisältyvä kotimaisen nimikäytännön suojelemista koskeva lähtökohta säilytetään jatkossa myös sukunimien osalta.

4.2.3.2.2 Etunimenkaltaisuus

Uudeksi sukunimeksi ei voimassa olevan nimilain mukaan voida hyväksyä nimeä, jota käytetään yleisesti etunimenä. Rajoitus perustuu sekaannusvaaraan etu- ja sukunimien välillä, josta aiheutuu haittaa asioidessa. Käytössä olevaan sukunimistöön tosin kuuluu jo nyt nimiä, joita käytetään sekä etu- että sukuniminä. Tällaisten sukunimien käyttöä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista jatkossakaan edistää muutoin kuin erityisestä syystä, joten etunimenkaltaisuutta koskeva rajoitus on perusteltua säilyttää.

4.2.3.2.3 Kahden sukunimen yhdistämistä koskeva kieltö

Edellä lapsen ja aviopuolison sukunimeä koskevissa osioissa on ehdotettu, että näissä tilanteissa olisi jatkossa mahdollista yhdistää kaksi sukunimeä esimerkiksi korostamaan yhteyttä molempiin vanhempiin tai sukujen välillä. On johdonmukaista, että kahden sukunimen yhdistämistä koskevasta kiellosta luovutaan myös niissä

¹⁷ Hakemusno 71074/01, päätös 7.12.2004.

tilanteissa, joissa sukunimen muuttaminen ei liity sukunimen antamiseen lapselle tai avioitumiseen. Sukunimiä ei kuitenkaan saisi yhdistää kahta enempää, koska muutoin nimen käyttö muodostuisi helposti hankalaksi sekä henkilölle itselleen että asioissa muiden kanssa.

4.2.3.2.4 Käytössä olevien sukunimien suojan ulottuvuus

Nimilain 12 §:n mukaan uudeksi sukunimeksi ei voida hyväksyä sukunimeä, joka on Suomessa merkitty väestötietojärjestelmään, eikä nimeä, jonka yleisesti tiedetään vakiintuneen määrätyn kotimaisen tai vierasmaalaisen suvun nimeksi. Vuoden 1985 nimilain perusteluissa todettiin, että henkilön nimeä ei enää pyritä rinnastamaan varallisuus oikeudellisiin tai niin sanottuihin aineettomiin oikeuksiin, vaan nimilain tehtävänä on yksilön persoonallisuuden loukkaamattomuuden turvaaminen.¹⁸ Tiettyä henkilön sukunimeä ei siis voi omistaa samalla tavoin kuin esimerkiksi rekisteröityä toiminimeä tai tavaramerkkiä taikka muuta elinkeinotoiminnassa käytettyä suojattua tunnusta eikä sillä voida käydä kauppaa. Silti sukunimisuoja on ulotettu koskemaan myös käytössä olevia sukunimiä tai määrättyjä kotimaisia tai vierasmaalaisia suvun nimiä.

Sukunimisuojan taustalla on historiallisia syitä. Vuoden 1626 ritarihuonejärjestyksessä edellytettiin ritarihuoneen jäseniksi hyväksytyiltä aatelissuvuilta sukunimeä. Samalla ritarihuonejärjestys kielsi nimenomaisesti aatelismiestä ottamasta toisen aatelissuvun sukunimeä tai vaakunaa. Vuoden 1920 sukunimilaissa sukunimivelvoite asetettiin yhdenvertaisesti koskemaan koko väestöä. Samalla asetettiin edellytykseksi uuden sukunimen ottamiselle muun muassa se, ettei samaa sukunimeä tietävästi ole toisella suvulla.

Vuoden 1985 sukunimilaissa sukunimisuojaa väljennettiin siten, että uudeksi sukunimeksi ei voinut ilman erityistä syytä hyväksyä nimeä, jonka yleisesti tiedettiin vakiintuneen määrätyn kotimaisen tai vierasmaalaisen suvun nimeksi. Laissa tarkoitettu suojaus katsottiin perustelluksi antaa vain sellaiselle sukunimelle, joka ilmensi määrätyn suvun jäsenyyttä. Käsitteiden ”suku” ja ”suvun jäsenyys” tarkempi tulkinta jätettiin nimilautakunnan tehtäväksi. Säännöstä laadittaessa katsottiin kuitenkin, että sukunimen suojaus saattaisi ulottua sekä käytössä olevaan sukunimeen että määrättylle suvulle vakiintuneeseen sukunimeen, vaikka suvun jäseniä ei enää olisi elossa tai vaikka sukunimi ei enää olisi käytössä.¹⁹ Yksi uuden sukunimen ottamisen esteistä oli toisaalta se, että ehdotettu sukunimi oli erittäin yleinen eikä täyttänyt sukunimeltä edellytettyä erottuvuusvaatimusta. Käytännössä hakijan liikkumavara oli kapea. Hakijan tuli siis joko osoittaa kuuluvansa johonkin olemassa olevaan sukuun ja osoittaa tällä perusteella käyttöoikeus sukunimeen tai keksiä kokonaan uusi kotimaisen nimikäytännön kanssa sopusoinnussa oleva sukunimi.

Kun etu- ja sukunimilait yhdistettiin vuonna 1991, myös sukunimisuojan laajuuteen ehdotettiin muutoksia. Sukunimisuojan ei enää katsottu kuuluvan tietylle suvulle, vaan sen sijaan korostettiin nimen erottuvuutta ja erottelukykyisten nimien sukunimisuojaa. Erittäin yleisten sukunimien ei katsottu täyttävän suojan edellyttämää omaleimaisuusvaatimusta, ja suojan tarpeen ei katsottu koskevan yleisesti käytössä

¹⁸ HE 236/1984 vp s. 19.

¹⁹ HE 236/1984 vp s. 31.

olevia sukunimiä.²⁰ Eduskunnan lakivaliokunta ei kuitenkaan hyväksynyt hallituksen esitystä tältä osin, vaan piti omaleimaisuusvaatimusta tulkinnanvaraisena ja epäyhtenäiseen käytäntöön johtavana. Eduskunta muuttikin lakiehdotusta siten, että sukunimisoija ulotettiin yhtäläisesti kaikkiin käytössä oleviin sukunimiin. Tämän lisäksi suojattiin yleisesti tunnettuja kotimaisia ja vierasmaalaisia, lähinnä historiallisesti tunnettuja sukunimiä. Lakivaliokunnan mietinnössä todetaan erikseen, että muut nimet, joiden viimeiset kantajat ovat kuolleet, eivät nauti sukunimisoijaa.²¹

Sukunimisoijan ulottuvuuden perustelut ovat edellä kuvatuin tavoin vaihdelleet eri aikakausina tiettyjen etuoikeutettujen sukujen omistusoikeutta hipovasta yksinoikeudesta nimen erottelukykyä ja omaleimaisuutta koskeviin pohdintoihin. Nyky-yhteiskunnassa vain tietyille suvulle kuuluva erioikeus on yhdenvertaisuussyistä altis kritiikille. Siksi onkin tarpeen käydä avoimesti keskustelua siitä, tulisiko sukunimisoija poistaa kokonaan, tulisiko se säilyttää sellaisenaan kaikkia käytössä olevia sukunimiä koskevana vai tulisiko ottaa käyttöön joku mahdollisimman objektiivisin perustein sovellettavissa oleva välimuoto.

Jos sukunimisoija poistetaan kokonaan, on oletettavissa, että vanhojen aatelisilta tai muutoin yläluokkaisilta kuulostavien sukunimien suosio uusina sukuniminä nousee merkittävästi. On samalla tavoin oletettavissa, että näiden sukujen nykyiset edustajat kokisivat tämän loukkaavaksi siitä huolimatta, että varsinaista omistusoikeutta tiettyyn sukunimeen ei voida katsoa olevan olemassa. Saatettaisiin lisäksi pitää sopimattomana, että tällaisen sukunimen tuoma arvonanto olisi mahdollinen henkilölle, joka ei ole kyseisen suvun jäsen ja joka kenties pyrki hyödyntämään sukunimeä yritys- tai muussa toiminnassa pahimmillaan vilpillisiä tarkoituksia varten. Yläluokkaisesta taustasta tai varallisuudesta riippumatta tietyissä pienissä tai pienehköissä suvuissa yhteistä sukunimeä vaalitaan ja se on omiaan tiivistämään sukuyhteisöä. Myös näissä yhteisöissä sukunimen antaminen suvun ulkopuoliselle henkilölle koettaisiin loukkaavaksi. Sukunimisoijan poistaminen kaikilta olisi näin ollen yhdenvertainen ratkaisu, mutta se olisi omiaan vahingoittamaan tai loukkaamaan tiettyjä väestöryhmiä.

Sukunimisoijan säilyttäminen kaikilla sukunimillä vastaisi nykyistä käytäntöä. Käytössä olevaa sukunimeä ei voisi edelleenkaan saada itselleen, ellei hakija kykenisi osoittamaan sille erityistä syytä esimerkiksi siksi, että kyseinen sukunimi on aiemmin kuulunut hänen esivanhemmilleen.

Kaikkein yleisimpien sukunimien osalta kattavaan sukunimisoijaan ei kuitenkaan ole enää julkiseen etuun kuten yksilöntarpeeseen liittyviä perusteita. Sellaisten sukunimien suojaamistarve, jolla on tuhansia kantajia, voidaan perustellusti kyseenalaistaa. Esimerkiksi Väestörekisterikeskuksen nimipalvelun mukaan sukunimi Korhonen oli käytössä maaliskuussa 2016 jopa 23 257 henkilöllä ja sukunimi Virtanen 22 948 henkilöllä. Se, että joku ottaa uudeksi sukunimekseen tällaisen nimen, ei ole omiaan loukkaamaan tai vahingoittamaan yleistä tai yksityistä etua, joksi myös sukuyhteisön etu on tässä katsottu.

Tarve hyvin yleisten sukunimien käyttöönotolle voi olla vähäinen. Tällaisia tarpeita voi kuitenkin esiintyä niissä tilanteissa, joissa henkilön toiveena on sulautua paikallisväestöön eikä erottautua siitä. Tällaisessa tilanteessa voivat olla esimerkiksi maahanmuuttajat tai sosiaalista häirintää kokevat henkilöt.

²⁰ HE 140/1990 vp s. 13.

²¹ LaVM 13/1990 vp s. 1.

Sukunimisuojan osittaista murtamista koskevaa keskustelua on käyty myös muissa Pohjoismaissa. Norjassa ja Tanskassa sukunimisuojasta on jo luovuttu ja Ruotsissakin on meneillään nimilain uudistamishanke, jossa on ehdotettu sukunimisuojasta luopumista. Tulkinnanvaraisuusongelma on muissa Pohjoismaissa ratkaistu siten, että laissa on säädetty nimen yleisyyttä koskeva tarkka lukumäärä, jonka alittavat sukunimet on suojattu. Tanskassa tuo lukumäärä on 2 000 ja Norjassa niinkin alhainen kuin 200. Ruotsissa asiaa pohtinut työryhmä päätyi ehdottamaan samaa yleisyyssrajaa kuin Tanskassa eli 2 000 sukunimeä. Tarkan numeerisen rajan määrittäminen on ratkaisuna keinotekoinen, mutta se poistaisi aiemmin esille tuodun ongelman lainsäädännön tulkinnanvaraisuudesta ja epäyhtenäisten käytäntöjen mahdollisuudesta.

Jos Suomessa päädyttäisiin ottamaan käyttöön nimen yleisyyteen pohjautuva edellytys sukunimisuojaa koskevan ongelman ratkaisemiseksi, keskustelua olisi vielä erikseen käytävä siitä, mikä luku olisi sopiva raja Suomen kokoisessa maassa ja suomalaisen nimikulttuurin suojelemisen kannalta ja siitä, määritelläanko lukumäärä jonkin tietyn ennalta määrätyn ajankohdan mukaan vai esimerkiksi nimenmuutoshakemuksen ratkaisuhetken mukaan. Joka tapauksessa olisi perusteltua, että myös suojarahjan alittavien nimien osalta nimenmuutos tulisi olla mahdollinen erityisestä syystä, kuten silloin, kun hakija kykenee osoittamaan sukuyhteytensä tuon sukunimen nykyisiin haltijoihin. Keskustelua on tarpeen käydä myös siitä, voidaanko sukuyhteyden puuttuessa sukunimen haltijoiden suostumus katsoa sellaiseksi sukuyhteyteen verrattavaksi erityiseksi syyksi, jonka perusteella hakija voi saada käyttöoikeuden suojattuun sukunimeen.

Lisäksi on pohdittava, onko sukunimen nykyisten käyttäjien mukaan määrittyvä rajoitus riittävä vai katsotaanko lisäksi tarpeelliseksi suojata tiettyjä historiallisesti merkittäviä, tietyille kotimaisille tai ulkomaisille suvulle vakiintuneita sukunimiä, joilla ei välttämättä ole enää Suomessa elossa olevia käyttäjiä. Esimerkkeinä tällaisista sukunimistä ovat Ehrensvärd ja Mannerheim. Ongelmana näiden sukunimien määrittämisen osalta on, että tarkkaa listaa tällaisista sukunimistä on lähes mahdotonta luoda etukäteen ja näin ollen säännöksen tulkinta saattaa johtaa epäyhtenäiseen tulkintakäytäntöön.

4.2.3.2.5 Suojatut tunnukset

Toisin kuin suojattujen sukunimien osalta, nimilain 12 §:n 2 momentissa luetelluilla, erityisesti elinkeinotoiminnassa käytetyillä suojaetuilla tunnuksilla, on varallisuus- tai tekijänoikeudellinen arvo, jonka suojaamistarve on ilmeisempi. Nimi- ja laajuusmukaan samalla kun arvioidaan sukunimisuojan ulottuvuutta ja laajuutta, on tarkoituksenmukaista arvioida myös suojattujen tunnuksien nauttiman suojan laajuus suhteessa uusiin sukunimiin. Yleinen etu tai esimerkiksi asunto-osakeyhtiön etu eivät vaadi sitä, että asunto-osakeyhtiön nimen osana oleva nimi olisi este saman nimen ottamiseksi sukunimeksi. Tilanne on toinen silloin, kun elinkeinotoiminnassa käytetty suojattu tunnus on yleisesti tunnettu.

Samassa yhteydessä kun tarkastellaan elinkeinotoiminnassa käytettyjen nimien mahdollista ottamista sukunimeksi, tulisi käydä keskustelua myös siitä, voiko tunnuksen käyttöoikeuden luovuttaa toiselle nimen käyttöoikeuden haltijan tai haltijoiden suostumuksella.

4.2.3.2.6 Erityiset syyt uuden sukunimen hyväksymiselle

Voimassa olevan nimilain mukaan henkilö voi saada sukunimen, joka ei täytä uudelle sukunimelle asetettuja harkinnanvaraisia vaatimuksia, jos hän kykenee osoittamaan erityisiä syitä uuden sukunimen hyväksymiselle.

Nimilain 13 §:n 1 momentin mukaan hakijan esittämä uusi sukunimi, joka on muodoltaan tai kirjoitustavaltaan kotimaisen nimikäytännön vastainen, voidaan hyväksyä, jos hakijalla on vierasperäinen sukunimi ja uuden nimen käyttöönottoa on esitetty nähdessä pidettävä tarkoituksenmukaisena. Kotimaisesta sukunimikäytännöstä ja muista uudelle sukunimelle asetetuista harkinnanvaraisista esteistä voidaan saman pykälän 2 momentin mukana poiketa, jos hakija osoittaa, että hänen esivanhempiensa ovat aikaisemmin käyttäneet uudeksi sukunimeksi esittämää nimeä, sukunimen ottamista on perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten tai niihin rinnastettavien seikkojen johdosta pidettävä perusteltuna tai jos hakijalla on kansalaisuutensa, avioliitonsa tai muun erityisen seikan nojalla yhteys vieraaseen valtioon ja esitetty uusi sukunimi vastaa sanotussa valtiossa noudatettua nimikäytäntöä.

Erityisten syiden väljähkö luettelo antaa hakijalle mahdollisuuden perustella, miksi esimerkiksi kotimaisesta nimikäytännöstä poikkeava nimi on hänen tapauksessaan perusteltu. Nimiviranomaiset voivat säännöksen nojalla punnita tapauskohtaisesti, ovatko edellä mainitut julkiseen tai yksityiseen etuun liittyvät rajoitukset oikeassa suhteessa henkilön vapautteen valita itselleen mieltymystensä mukainen nimi. Mainittukaltainen tai vastaava luettelo on tarpeen säilyttää nimilaissa myös jatkossa. Joi-tain tulkinnanvaraisia kohtia on kuitenkin kertyneiden kokemusten pohjalta vielä täsmentää.

Sukunimen aiempi käyttö esivanhemmalla

Ratkaisujen ennakoitavuuden vuoksi korkeimman hallinto-oikeuden omaksuma tulkintakäytäntö, jonka mukaan esivanhempien käytössä ollut sukunimi voidaan hyväksyä hakijan uudeksi sukunimeksi, jos haettu nimi on ollut käytössä hakijan esivanhemmilla korkeintaan viidennessä polvessa hakijasta lukien, tulee kirjata lakiin.

Perhesuhteiden muutokset

Vaikka yleisimmät perhesuhteiden muutoksia koskevat tilanteet on säännelty erikseen, on erityisiä syitä koskevaan säännökseen lisätty kohta, joka sallii sukunimen hyväksymisen, jos uuden sukunimen ottamista on perhesuhteissa tapahtuneiden muutosten tai niihin rinnastettavien seikkojen johdosta pidettävä perusteltuna. Säännös on mahdollistanut nimilain ajanmukaisuuden säilymisen uusien perhemuotojen ilmaantumisen myötä. Edellä on jo arvioitu perustelluksi muuttaa rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia siten, että nimilain puolisoita koskevia säännöksiä voitaisiin jatkossa soveltaa myös rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin.

Tämän lisäksi olisi perusteltua kirjata nimilakiin myös nimilautakunnan linjaus, jonka mukaan samassa osoitteessa asuvien avoliittoperheen jäsenten yhteistä sukunimeä koskevia hakemuksia on vakiintuneesti puollettu, jos avopuolisoilla on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.

Kansainväliset liittymät

Kolmas yhä yleistynyt syy sellaisen sukunimen hyväksymiselle, joka ei muutoin täytä sukunimen muuttamisen edellytyksiä, on hakijan esittämä yhteys vieraaseen valtioon. Hakijan kansalaisuuteen ja avioliittoon perustuva yhteys vieraaseen valtioon ovat suhteellisen helppoja osoittaa, jos tällainen yhteys on olemassa. Ratkaisukäytännössä eteen tulevia vaihtelevia tilanteita varten on syytä säilyttää myös säännöksessä tehty viittaus muihin erityisiin seikkoihin kansainvälisen liittymän perustavana elementtinä. Haasteellisinta näissä tapauksissa on osoittaa kulloisenkin, mahdollisesti hyvinkin eksoottisessa valtiossa noudatetun nimikäytännön sisältö. Elleivät vieraassa valtiossa noudatetun nimikäytännön periaatteet ole yleisesti nimiviranomaisen tiedossa, nämä tapaukset ovat omiaan edellyttämään sellaista erityisasiantuntemusta, jonka kartuttamista varten nimilautakunta on perustettu. Nämä tapaukset tulisi myös jatkossa ohjata nimilautakunnan käsiteltäviksi. Myös hakijan oman myötävaikutuksen edellyttäminen on näissä tilanteissa perusteltua.

4.3 Sukunimen menettäminen

4.3.1 Nykytila

Nimilain 5 luvussa säädetään tilanteista, joissa henkilö voi lain mukaan menettää sukunimensä. Lain 23 §:n mukaan tuomioistuin voi lapsen isyyden kumoamisen jälkeen miehen vaatimuksesta päättää, että lapsi on velvollinen ottamaan sen sukunimen, joka äidillä oli lapsen syntymän hetkellä, jollei lapsen edun kannalta ole pidettävä tärkeänä, että hän säilyttää sukunimensä. Lapsen sukunimen muuttamista koskeva kanne on nostettava vuoden kuluessa siitä, kun isyys on kumottu. Viimeisten 10 vuoden ajalta on tiedossa vain yksi tapaus, jossa lapsen nimi on muutettu mainitun kanneoikeuden perusteella.

Nimilain 24 §:n mukaan nimen tai tunnuksen haltija voi ajaa käräjäoikeudessa kannetta sukunimen julkistamisesta menetetyksi, jos joku on saanut hakemuksesta uuden sukunimen ja nimen käyttäminen olennaisessa määrin loukkaa 12 §:ssä tarkoitettua oikeutta suojattuun nimeen tai tunnukseen.

4.3.2 Arvio

Säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi lapsen isyyden kumoamisen jälkeen päättää, että lapsi on velvollinen ottamaan sen sukunimen, joka äidillä oli lapsen syntymän hetkellä, ei ole enää ajanmukainen. Vaikka lapsen sukunimen määräytymistä ja muuttamista koskevilla säännöksillä on nimilaissa luotu yhteys isyyden vahvistamiseen, ei lapsen sukunimellä kuitenkaan ole sellaista välttämätöntä syy-yhteyttä lapsen ja isän oikeudellisen sukulaisuussuhteeseen, että mies voisi vaatia lapsen menettävän sukunimensä isyyden kumoamiskanteen hyväksymisen myötä.

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 8 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta säilyttää henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaisuutensa niin kuin lainsäädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti. Vaikka lapsi on näissä tilanteissa saanut su-

kunimensä sellaisten seikkojen perusteella, jotka myöhemmin ovat osoittautuneet paikkansapitämättömiksi ja miehen oikeudellinen suhde lapseen muutetaan vastaamaan todellisia olosuhteita, on lapsen saamasta sukunimestä jo saattanut ehtiä muodostua osa hänen henkilöllisyyttään. Lapsen sukunimi ei ole enää samalla tavoin hänen väitetyn isänsä määräysvallassa kuin säännös antaa ymmärtää.

Lapsi tai lapsen huoltaja voi toki muuttuneiden perhesuhteiden vuoksi päätyä siihen, että lapsen sukunimen muuttaminen on perusteltua. Voimassa oleva säännös ilmentää sukunimen menettämisseuraamusta kuitenkin pikemminkin miehen kuin lapsen oikeuksien kannalta siitä huolimatta, että säännöksessä veloitetaan tuomioistuin kiinnittämään huomiota myös lapsen etuun. Näin ollen lienee perusteltua, että kyseinen säännös poistetaan. Sen sijaan kyseinen tilanne tulisi lisätä niihin säännöksiin, joiden nojalla sovelletaan kevennettyä menettelyä lapsen sukunimen muuttamiseksi.

Sen sijaan nimilain 24 §:n säännös sukunimen menettämisestä tilanteessa, jossa sukunimi loukkaa suojattua nimeä tai tunnusta, on edelleen ajanmukainen. Käytössä olevien sukunimien suojaa koskevista ratkaisuista riippuu, kuinka laaja suojattujen sukunimien piiri on.

5 NIMIVIRANOMAISET JA MENETTELYT

5.1 Nykytila

Nimilain mukaan etu- ja sukunimeä koskevat asiat käsittelee maistraatti. Ahvenanmaan maakunnassa nimiasioita käsittelee valtionvirasto. Maistraattien toimivallasta hakemusasioissa ja asioiden keskittämisestä eri maistraattien kesken säädetään valtiovarainministeriön asetuksella (1430/2015).

Oikeusministeriön viideksi vuodeksi kerrallaan asettama nimilautakunta toimii erityisenä asiantuntijaviranomaisena lain soveltamista koskevissa kysymyksissä. Nimilautakunnasta ja sen tehtävistä säädetään nimilautakunnasta annetussa asetuksessa (804/1985). Nimilautakunnassa on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja sekä neljä muuta jäsentä ja heidän henkilökohtaiset varajäsenensä. Lautakunnan jäsenet ja varajäsenet määrätään enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Nimilautakunnan puheenjohtajalta ja varapuheenjohtajalta edellytetään oikeustieteen kandidaatin tutkintoa. Muista jäsenistä tulee yhden olla perehtynyt väestökirjanpitoon, yhden sukututkimukseen, yhden suomen kieleen ja nimistöntutkimukseen sekä yhden ruotsin kieleen ja nimistöntutkimukseen. Lautakunnan puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja jäsenet hoitavat luottamustehtävää oman toimensa ohessa. Lautakunnan sihteerinä toimii osa-aikaisesti oikeusministeriön virkamies. Lautakunnan tehtävänä on lausunto toiminnan ohella seurata suku- ja etunimeen liittyvissä asioissa noudatettua käytäntöä ja antaa siitä tietoja tuomioistuimille, maistraateille ja muille viranomaisille sekä tehdä aloitteita ja esityksiä suku- ja etunimeä koskevan lainsäädännön kehittämiseksi.

Maistraatin on nimilain mukaan pyydettävä nimilautakunnan lausunto sekä etu- että sukunimeä koskevissa hakemusasioissa, ellei nimiasetuksessa ole toisin säädetty. Nimilaissa on lisäksi erikseen säädetty niistä etu- ja sukunimeä koskevista asioista, joissa uuden nimen voi antaa tai muuttaa ilmoitusmenettelyssä.

Ilmoitusmenettelyä käytetään, kun lapselle annetaan etu- ja sukunimi ensimmäistä kertaa syntymän jälkeen tai kun henkilöllä, jonka syntymää ei ole merkitty väestötietojärjestelmään, ei ole etu- tai sukunimeä, kun hänet merkitään väestötietojärjestelmään Suomessa.²² Jos etunimeä ei ole aikaisemmin muutettu, etunimi voidaan muuttaa maistraatille tehtävällä kirjallisella ilmoituksella yhden kerran. Jos etunimi muutetaan useammin, etunimen muutos tulee tehdä hakemusteitse. Ilmoituksella voidaan tehdä myös valtaosa perhesuhteiden muutoksiin liittyvistä sukunimen muutoksista, kuten yhteisen sukunimen ottaminen tai henkilökohtaisen sukunimen käyttöönotto avioiduttaessa taikka entiseen sukunimeen palaaminen avioliiton purkauduttua. Myös alaikäisen lapsen sukunimi voidaan muuttaa isän sukunimeksi tai avioparin yhteiseksi sukunimeksi ilmoitusmenettelyssä. Ilmoitusmenettelyn käyttäminen on näissäkin tilanteissa rajattu yhteen kertaan.

²² Aikuisen henkilön sukunimen ilmoittamismenettelystä ei ole erillistä säännöstä. Sukunimen ottamista koskevat rajoitukset ovat samat kuin haettaessa uutta sukunimeä. Koska kyse on laissa säädetyn velvollisuuden täyttämisestä, ei asian käsittelemisestä peritä maksua.

Vuonna 2014 tehtiin 20 784 vihkimiseen perustuvaa nimenmuutosilmoitusta. Kun näiden lisäksi lasketaan 5 764 muuta sukunimen muutosilmoitusta ja 2 668 etunimen muutosilmoitusta, etu- ja sukunimen muutosilmoitusten yhteislukumääräksi saadaan lähes 30 000. Nimenmuutosilmoitusten lukumäärä on laskenut noin 15 prosenttia vuodesta 2006. Suurin yksittäinen selittävä ilmoitusten lukumäärän laskulle lienee se, että yhä useammat säilyttävät avioituessaan oman sukunimensä.

Ellei ilmoitusmenettelyn käyttömahdollisuudesta ole erikseen säädetty, tulee nimenmuutoksesta tehdä hakemus. Hakemus voidaan tehdä mille tahansa maistraatille. Jos hakemus on otettu vastaan muussa kuin valtiovarainministeriön asetuksen mukaan toimivaltaisessa maistraatissa, viranomaisen siirtää hakemuksen omaaloitteisesti oikeaan maistraattiin. Hakemus on tehtävä kirjallisesti. Hakemuksessa on mainittava ne seikat, joiden perusteella sukunimen muuttamista haetaan, sekä hakijan esittämä uusi sukunimi.

Vuonna 2014 tehtiin 317 etunimeä koskevaa hakemusta ja 4 205 sukunimeä koskevaa hakemusta. Nimenmuutoshakemusten yhteislukumäärä on kasvanut vuodesta 2006 lähtien noin 23 prosentilla. Sukunimihakemusten määrä on kasvanut etunimihakemuksiin nähden hieman enemmän.

Nimilain mukaan kaikista nimihakemuksista on pyydettävä nimilautakunnan lausunto, ellei nimiasetuksessa ole toisin säädetty. Tosiasiassa nimiasetuksen luettelo niistä hakemustyypeistä, joista nimilautakunnan lausuntoa ei ole katsottu tarpeelliseksi, on varsin laaja. Luetteloa on edelleen merkittävästi laajennettu vuoden 2015 lopulla. Asetusmuutos tuli voimaan vuoden 2016 alusta. Muutoksen tarkoituksena oli välttää hakemuskäsittelyn turhaa pitkittymistä niiden tapaustyyppien osalta, joissa nimilautakunnan tulkintakäytäntö on muotoutunut niin ennakoitavaksi, että nimilautakunnan lausunnon pyytäminen ei ole enää tarkoituksenmukaista.

Voimassa olevan nimiasetuksen 6 §:n mukaan nimilautakunnan lausuntoa ei pyydetä, jos hakemus koskee: 1) alaikäisen lapsen sukunimen muuttamista hänen vanhempansa sukunimeksi, 2) hakijan sukunimen muuttamista sukunimeksi, joka hänellä on ollut aikaisemmin, 3) hakijan sukunimen muuttamista sukunimeksi, joka on vaikiintuneesti kuulunut hänen esivanhemmalleen korkeintaan neljässä polvessa hakijasta luettuna, 4) hakijan sukunimen muuttamista aviopuolison sukunimeksi puolison suostumuksella, 5) henkilökohtaisen sukunimen käyttöönottamista avioliiton aikana tai sen päätyttyä, 6) henkilökohtaisesta sukunimestä luopumista avioliiton aikana tai sen päätyttyä, 7) etunimen muuttamista etunimeksi, joka hänellä on ollut aikaisemmin ja 8) etunimen muuttamista etunimeksi, joka on Suomessa käytössä samalla sukupuolella, jollei ole syytä epäillä, että etunimen käyttämiselle on nimilaissa tarkoitettu este. Vaikka hakemus kuuluisi johonkin näistä tapausluokista, maistraatti voi silti päättää pyytää nimilautakunnan lausunnon, jos se katsoo, että sille on erityinen syy.

Vuonna 2014 nimilautakunta käsitteli yhteensä 1 042 lausuntopyyntöä, joista 204 koski etunimiä ja 838 sukunimiä. Lausuntopyyntöjen lukumäärä on kasvanut vuodesta 2006 keskimäärin 87,4 prosenttia. Sukunimeä koskevien lausuntopyyntöjen lukumäärä on kaksinkertaistunut vuodesta 2006 vuoteen 2014. Näistä yhä merkittävämpi osa koskee nimilautakunnan mukaan sukunimihakemuksia, jossa sukunimeksi haetaan kansainvälisen liittymän perusteella sukunimeä, joka ei ole kotimaisen nimikäytännön mukainen.

Jos maistraatti nimilautakunnan lausunnon saatuaan katsoo, että sukunimen muuttamiselle ei ole estettä, maistraatin on hakijan kustannuksella tiedotettava hakemuksesta Virallisessa lehdessä. Julkaisupäivästä alkaa kulua 30 päivän pituinen määräaika muistutuksen tekemistä varten. Muistutus voidaan kuitenkin ottaa huomioon myös määräajan päättymisen jälkeen, jos asiaa ei ole vielä ratkaistu.

5.2 Arvio

Etu- ja sukunimen muuttamista koskevat menettelysäännökset muodostavat nykyisellään vaikeasti tulkittavan kolmiasteisen kokonaisuuden. Erityisesti sukunimihakemusten määrän raju kasvu on jo pitkään aiheuttanut paineita hakemusten käsittelyä vastaaville viranomaisille pitenevien käsittelyaikojen ja asiakkaiden odotusten myötä. Muutos on ollut erityisen nopea kansainväliseen nimikäytäntöön perustuvissa sukunimihakemuksissa. Hakemusten lukumäärän odotetaan edelleen nousevan voimakkaasti maahanmuuttajien lukumäärän kasvaessa.

Nimihakemusten lukumäärän kasvu ei ole uusi ilmiö. Vuodesta 1986 alkaen kasvavien hakemusmäärien aiheuttamia ongelmia on lähtökohtaisesti pyritty ratkaisemaan menettelyä sujuvoittamalla. Ensin sukunimihakemuksiin ja vuodesta 1991 alkaen etunimihakemuksiin laajennettu ilmoitusmenettely on saanut myönteisen vastaanoton niin viranomaisten kuin asiakkaidenkin taholta. Ilmoitusten käsittelyä on lisäksi pyritty ja onnistuttu osaksi automatisoimaan. Sähköistä asiointia kehitetään ja maistraattien tietojärjestelmät ovat lähivuosina uudistumassa siten, että mahdollisuudet sähköiseen asiointiin paranevat.

Ilmoitusmenettelyä tulee myös jatkossa pyrkiä laajentamaan entisestään. Tätä varten nykyiset nimihakemusluokat tulee arvioida kokonaisvaltaisesti uudelleen sitä silmällä pitäen, sisältyykö nykyisiin etu- ja sukunimihakemuksiin sellaisia hakemustyyppisiä, jotka on mahdollista siirtää käsiteltäviksi ilmoitusmenettelyssä ja joiden käsittely voidaan automatisoida kohtuullisin tietojärjestelmäkustannuksin.

Esimerkiksi jos kaksiosaisen sukunimen muodostaminen vanhempien tai puolisoitten sukunimistä tehdään jatkossa mahdolliseksi, on tarpeen selvittää, olisiko sukunimen määräytyminen myös näissä tilanteissa mahdollista automatisoida. Ilmoitusmenettelyn mahdollisimman tehokas käyttö vapauttaisi henkilöresursseja sekä maistraateissa että nimilautakunnassa ja tyydyttäisi samalla myös asiakkaiden tarpeen saada nimenmuutosasia käsiteltyksi kohtuullisessa aikataulussa. Kertaluonteisen tietojärjestelmäpanostuksen jälkeen järjestelmä olisi todennäköisesti kustannustehokkain tapa ratkaista kasvavista nimihakemuksista koituvia haasteita.

Kaikkien nimihakemusten osalta siirtyminen ilmoitusmenettelyyn ei kuitenkaan ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Tämä koskee erityisesti sellaisia hakemustyyppisiä, jotka edellyttävät erilaisten tosiseikkojen ja olosuhteiden tapauskohtaista arviointia. Esimerkiksi jos hakija haluaa palata esivanhempansa nimeen, mutta kyseinen esivanhempi on asunut koko ikänsä ulkomailla eikä häntä ole merkitty suomalaiseen väestötietojärjestelmään, nimihakemuksen käsittelemistä ei voida automatisoida, vaan se edellyttää viranomaiskäsittelyä.

Työnjako maistraattien ja nimilautakunnan välillä tulee arvioida uudelleen. Muun muassa maistraattien toimivallan keskittämisen myötä maistraatteihin on kuluneiden vuosien aikana kertynyt runsaasti asiantuntemusta paitsi kotimaisesta nimikäytännöstä myös yleisimmistä ulkomaisista nimijärjestelmistä. Ei ole tarkoituksenmukaista käyttää hitaampaa nimilautakuntamenettelyä sellaisissa nimihakemusasioissa, joissa nimilautakunnan lausunto on hyvin ennakoitavissa ja ratkaisu voidaan tehdä nopeammin ja lähempänä asiakasta maistraatissa. Nimilaissa tai nimilakia täydentävässä nimiasetuksessa tulee määritellä ne hakemustyytit, joiden käsittely edellyttää nimilautakunnan lausuntoa. Asetuksentasoista täydentävää sääntelyä puoltaa se, että nimilakiin ja nimiasetukseen perustuva sääntelymekanismi on tähän mennessä sallinut työnjaon joustavan uudelleenmäärittelyn maistraattien ja nimilautakunnan välillä muuttuvissa olosuhteissa ja tapauskäytännön vakiintuessa.

Nimilautakunnan säilyttäminen erityisenä asiantuntijaelimenä on edelleen perusteltua. Nimilautakunnan lausunnot eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta tosiasiallisesti lausunnoilla on vahva ohjausvaikutus. Lausuntotoiminnan tavoitteena on edistää lain yhdenmukaista soveltamista ja tarjota muille nimiviranomaisille kielitieteellistä ja nimistötutkimuksen sekä sukututkimuksen asiantuntemusta. Nimilautakunnan erityisasiantuntemusta tarvitaan myös jatkossa. Vastaavaa asiantuntemusta ei maistraateissa ole. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä voidaan kuitenkin arvioida, edellyttävätkö väestön kansainvälistymiseen liittyvät haasteet muutoksia myös nimilautakunnan kokoonpanoon.

Kansainvälisten nimihakemusten käsittely muodostaa lähitulevaisuudessa erityisen haasteen nimiasioiden käsittelyssä muun muassa siksi, että käsittelyssä ei läheskään aina voida käyttää tukena suomalaiseen väestötietojärjestelmään rekisteröityjä tietoja. Lisäksi jos uuden sukunimen muodostamismekanismi on kotimaiselle nimikäytännölle vieras, täytyy tuon vieraan valtion nimijärjestelmän kunnioittavaa päätöksentekoa varten saada ensin tietoa siitä, miten sukunimi kyseisen järjestelmän mukaisesti muodostuu. Edellä kuvattu tilanne on esimerkki asiakokonaisuudesta, jonka käsittely tulisi jatkossakin keskittää nimilautakuntaan. Nimilautakuntaan olisi lisäksi tarkoituksenmukaista keskittää kaikkien uudisnimien käsittely hakemusten yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi. Keskittäminen koskisi myös uusien nimen ensirekisteröintejä ja ilmoituksella tehtäviä etunimenmuutoksia, joissa uudeksi nimeksi ehdotetaan nimeä, joka ei vielä esiinny väestötietojärjestelmässä. Nykyinen käytäntö on muodostunut epäyhtenäiseksi, koska nimilaissa ei säädetä lausuntopyyntömahdollisuudesta ilmoituksella tapahtuvien ensirekisteröintien ja etunimenmuutosten osalta.

Kuulutusmenettelystä Virallisessa lehdessä voidaan luopua. Menettely ei vastaa tarkoitustaan, koska Virallista lehteä ei käytännössä lueta. Menettelystä koituu asiakkaille turhia kustannuksia ja ylimääräinen 1–2 kuukauden viive hakemuksen käsittelyssä. Muistutuksia kuulutusten pohjalta on lisäksi tehty äärimmäisen harvoin. Jos hakijalle on myönnetty turvakielto, nimenmuutoksen kuuluttaminen Virallisessa lehdessä saattaa lisäksi vaarantaa hänen turvallisuutensa. Näissä tilanteissa nimilautakunta on lausunnoissaan katsonut, että kuuluttamisvelvoitteesta on voitu luopua ilman lainsäädännön tukeakin. Muistutus- ja muutoksenhakumenettelyt on luonnollisesti edelleen tarpeen säilyttää.

Myös toimivaltasäännöksiä maistraattien välillä on syytä tarkastella uudelleen. Maistraateista saadun tiedon perusteella ongelmia on koitunut erityisesti siitä, kun asiakas hakee sekä etu- että sukunimen muuttamista, mutta toimivalta etu- ja sukunimien osalta on jakaantunut eri maistraateille siksi, että etunimeä koskeva asia on ilmoitusasia ja sukunimeä koskeva asia on hakemusasia. Vastaisuudessa samalla hakemuksella vireille tulleet asiat tulisi voida käsitellä keskitetysti samassa maistraatissa.

6 KANSAINVÄLISEN YKSITYISOIKEUDEN ALAAN KUULUVAT SÄÄNNÖKSET

6.1 Nykytila

Sukunimen määräytymistä koskevat kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat periaatteet otettiin nimilakiin vuonna 1985. Vuonna 1991 lain kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset ulotettiin koskemaan myös etunimiä. Nimi määräytyy Suomen lain mukaan, jos henkilöllä on kotipaikka Suomessa. Muutoin sovellettava laki määräytyy henkilön kotipaikan lain mukaan. Myös Suomen viranomaisen toimivalta käsitellä nimiasiaa määräytyy lähtökohtaisesti hakijan kotipaikan perusteella.

Kotipaikkaperiaatetta täydentää kansalaisperiaate niissä tapauksissa, joissa Suomen kansalaisella on kotipaikka muussa vieraassa valtiossa kuin Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa. Tällöin Suomen kansalaisen hakemus voidaan käsitellä Suomessa, jos Suomessa annettu päätös tunnustetaan päteväksi siinä valtiossa, missä hakijalla on kotipaikka. Säännös on tarpeen niitä tilanteita varten, joissa Suomen kansalainen asuu valtiossa, jossa viranomaisen toimivalta määräytyy kansalaisuusperiaatteen mukaan eikä henkilö muutoin saisi asiaansa käsiteltäväksi. Koska Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa kansalaisperiaatteesta on lähtökohtaisesti luovuttu, nämä maat on suljettu kansalaisperiaatteen soveltamisalueen ulkopuolelle.

Vieraassa valtiossa annettu lainvoimainen nimeä koskeva päätös tunnustetaan Suomessa ilman eri vahvistusta, jos päätöksen on antanut henkilön kotipaikan tai kansalaisuusvaltion viranomaisen tai jos päätös tunnustetaan päteväksi henkilön kotipaikkavaltiossa. Suomessa voidaan kieltäytyä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta vai erityisesti määritellyissä tilanteissa tai jos asiaa koskeva menettely tai lopputulos on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita.

Vaikka henkilöiden nimiä koskeva kansallinen lainsäädäntö ei kuulu Euroopan unionin toimivaltaan, myös Euroopan unionin tuomioistuin on 2000-luvulla käsitellyt sukunimiin liittyviä tapauksia tilanteissa, joihin on sisällynyt jokin jäsenvaltioiden rajat ylittävä liittymä. Tuomioistuin on todennut, että sillä on toimivalta tutkia jäsenvaltion tuomioistuinten tekemiä ennakkoratkaisupyynnöitä asiassa, jossa vedotaan Euroopan unionin kansalaisen oikeuteen liikkua vapaasti unionin alueella tai syrjintään unionin kansalaisuuden perusteella. Euroopan unionin tuomioistuimen tutkimissa tapauksissa on ollut kyse toisen jäsenvaltion lainsäädännön mukaan määräytyneen sukunimen tunnustamisesta (C-353/06 ja C-208/09) tai toisen jäsenvaltion lainsäädännön mukaisen nimikäytännön tai kirjoitusasun soveltamisesta (C-148/02 ja C-391/09).

Tapauksessa *Grunkin ja Paul* (C-353/06) tuomioistuin totesi vapaata liikkumista koskevan EY:n perustamissopimuksen 18 artiklan estävän Saksan viranomaisia soveltamasta kansallista lainsäädäntöä siten, että ne voisivat kieltäytyä tunnustamasta lapsen kaksiosaista sukunimeä sellaisena kuin se oli määräytynyt ja rekisteröity Tanskassa, jossa lapsi oli syntynyt ja asunut syntymästään saakka, vaikka lapsi vanhempiensa tavoin oli Saksan kansalainen.

Tapauksessa *Garcia Avello* (C-148/02) tuomioistuin totesi olevan unionin kansalaisuutta ja syrjinnän kieltoa koskevien artiklojen (EY:n perustamissopimuksen 12 ja 17 artiklat) vastaista evätä alaikäisiltä lapsilta, joilla on Belgian ja Espanjan kansalaisuus, mahdollisuus Espanjan nimiperinteen mukaan määräytyvän sukunimen käyttämiseen Belgiassa, kun tuo poikkeusmahdollisuus oli käytettävissä kantajan lasten tapaus- ta muistuttavissa tapauksissa.

6.2 Arvio

Nimilain kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten voidaan arvioida säilyttäneen ajanmukaisuutensa verrattain hyvin eikä niiden soveltamisessa ole esiintynyt suuria käytännön ongelmia. Vieraan valtion lain mukaan määräytyneen sukunimen tunnustamista koskevat säännökset Suomen nimilaissa ovat varsin sallivat ja niiden voidaan katsoa lähtökohtaisesti kestävän tarkastelun myös suhteessa Euroopan unionin toiminnasta tehdyssä sopimuksessa suojattuihin oikeuksiin.

Toisaalta kansainvälisen yksityisoikeuden alueella on nimilain säätämisen jälkeen siirrytty Suomessa ja laajemmaltikin käyttämään henkilön asuinpaikkaan viittaavaa kansainvälistä liittymää kotipaikan sijaan. Sekä kotipaikan että asuinpaikan käsitteiden tarkempi sisältö määräytyy kansainväliseen yksityisoikeuteen liittyvän tapauskäytännön perusteella. Vaikka ero käsitteiden välillä ei ole suuri, viittaukset on syytä ajanmukaistaa vastaamaan nykyisin yleisesti käytössä olevaa käsitteistöä.

Samassa yhteydessä on syytä tarkistaa, onko asuinpaikkaa koskeva liittymä asianmukaisessa suhteessa muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöön ja tehdä tätä koskevat tarpeelliset tarkistukset.

7 TIIVISTELMÄ

Tässä muistiossa olen päätenyt seuraaviin arvioihin:

Nimivelvoite

1. Nimijärjestelmä, johon kuuluu velvoite etu- ja sukunimen käyttöön, on edelleen ajanmukainen. Nimen lainmukaisuuden selvittämistä koskevia säännöksiä nimiviranomaisten ja kirkon toimijoiden välillä on tarpeen täsmentää.

Etunimi

2. Etunimien lukumäärä olisi edelleen rajattu enintään kolmeen.
3. Etunimen hyväksyttävyyteen liittyvät ehdottomat esteet, kuten nimen sopimattomuuden ja ilmeisen haitan kiellot, ovat edelleen tarkoituksenmukaisia. Selvyyden vuoksi on perusteltua täydentää ehdottomia esteitä siten, että etunimeksi ei voida myöskään hyväksyä etunimeä tai etunimiyhdistelmää, jonka arvioidaan olevan lapsen edun vastainen.
4. Etunimen hyväksyttävyyteen liittyvät harkinnanvaraiset esteet on arvioitava uudelleen. Koska nimiviranomaisten tulkintakäytäntö etunimien osalta on kuitenkin jo nyt erittäin salliva, ei tältä osin vaikuta olevan tarvetta sääntelyn tarkistamiseen.
5. Etunimien sukupuolisidonnaisuudesta luopumista ei ole ajankohtaista toteuttaa nimilain uudistamisen yhteydessä.

Lapsen sukunimen määräytyminen

6. Jos lapsen vanhemmilla on yhteinen sukunimi, on edelleen perusteltua, että lapsi saa saman sukunimen kuin hänen vanhemmillaan on. Sisarusten keskinäisen nimi yhteyden periaate on toissijainen vanhempien yhteiseen sukunimeen nähden. Perherakenteiden muuttumiseen liittyvistä haasteista huolimatta perheen nimi yhteyden säilyttämisestä ei ole syytä tarkoituksellisesti luopua.
7. On syytä pohtia, tulisiko kaksiosaisien sukunimien käyttö lapsille sallia tilanteissa, joissa lapsen vanhemmilla on eri sukunimi. Tarve kaksiosaisien sukunimien käyttöön ottamiselle on kasvanut paitsi vanhempien erinimisyyden, myös väestön kansainvälistymisen myötä. Jos kaksiosaiset sukunimet sallitaan, tarve harkita muissa Pohjoismaissa käytössä olevien välinimien käyttöönottamista poistuu.

Lapsen sukunimen muuttaminen

8. Valtaosa lapsen sukunimen muuttamista koskevista säännöksistä on perusratkaisuiltaan ja menettelyiltään edelleen perusteltuja. Eräitä säännöksiä tulee kuitenkin ajanmukaistaa ottamaan huomioon tilanne, jossa vanhemmat ovat samaa sukupuolta.

9. On pohdittava, tuleeko huoltajan neuvotella lapsen nimen muuttamisesta myös lapsen toisen vanhemman kanssa, vaikka toinen vanhempi ei ole lapsen huoltaja, mutta hänellä on lapsen kanssa sama sukunimi. On edelleen keskusteltava siitä, tulisiko kevennetty ilmoitusmenettely olla mahdollinen nykyistä useammin, vai edellyttääkö lapsen etu viranomaiskäsitteilyä lapsen toistuvien nimenmuutosten ehkäisemiseksi.
10. Lapsen itsemääräämisoikeutta koskevat säännökset ovat edelleen perusratkaisuiltaan ajanmukaiset.

Sukunimen muuttaminen avioliiton tai avioliiton purkautumisen perusteella

11. Lähtökohta, jonka mukaan aviopuoliset säilyttävät avioituessaan oman nimensä, on edelleen perusteltu. Yhteisen sukunimen ottaminen tulee edelleen olla mahdollista samalla tavoin kuin nykyisin.
12. Jos kaksiosasten sukunimien käyttö sallitaan lapsille, tulisi vastaava mahdollisuus olla käytettävissä myös aviopuolisille. Mahdollisuus puolisoiden kaksiosaisen sukunimen muodostamiseen puolisoiden sukunimestä olisi mahdollinen molemmille puolisoille. Puolisot saisivat itse valita nimien järjestyksen. Järjestyksen ei tarvitsisi olla sama molemmilla puolisoilla.
13. Jos kaksiosaisien sukunimien käyttö sallitaan, samalla luovuttaisiin henkilökohtaisten sukunimien käyttämisestä. Muutos ei olisi takautuva. Ne, joilla on henkilökohtainen sukunimi, saisivat joko pitää henkilökohtaisen sukunimen, luopua siitä tai vaihtaa sen kaksiosaiseen sukunimeen.
14. Rekisteröityä parisuhdetta koskevasta laista tulisi poistaa rajoitus, jonka mukaan rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain puolison sukunimeä koskevia säännöksiä.

Sukunimen muuttaminen uudeksi sukunimeksi

15. Sukunimen muuttamista koskevasta haitta-arvioinnista voidaan luopua. Sukunimen muuttamistarvetta ei tarvitse jatkossa erikseen perustella.
16. Uuden sukunimen sopimattomuutta ja ilmeistä haittaa koskevat edellytykset ovat edelleen ajankohtaiset.
17. Uuden sukunimen harkinnanvaraisista esteistä kotimaisen nimikäytännön suojelua ja etunimenkaltaisuutta koskevat rajoitukset ovat edelleen ajankohtaisia.
18. Jos kaksiosaiset sukunimet sallitaan lapsille, aviopuolisille ja rekisteröidyille pareille, on perusteltua luopua yleisestä kahden sukunimen yhdistämistä koskevasta kiellosta.
19. Käytössä olevien sukunimien suojan ulottuvuutta tulee vielä arvioida tarkemmin. Yhtenä mahdollisuutena on murtaa sukunimisuoja kaikkein yleisimpien sukunimien osalta, kuten on tehty esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa.

20. Samaistettavuuden kieltä suojattujen tunnusten, kuten säätiön, yhdistyksen tai muun yhteisön nimen osalta tulee arvioida uudelleen. On tarpeen arvioida, onko tunnusten suoja nykyisessä laajuudessa edelleen tarpeellinen.
21. Yleisistä esteistä uuden sukunimen hyväksymiselle tulee jatkossakin voida poiketa erityisestä syystä.
- a. Ratkaisujen ennakoitavuuden vuoksi korkeimman hallinto-oikeuden omaksuma tulkintakäytäntö, jonka mukaan esivanhempien käytössä ollut sukunimi voidaan hyväksyä hakijan uudeksi sukunimeksi, jos haettu nimi on ollut käytössä hakijan esivanhemmilla korkeintaan viidennessä polvessa hakijasta lukien, tulee kirjata lakiin.
 - b. Perhesuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin tai niihin rinnastettaviin seikkoihin liittyvä erityisperuste on tarpeen säilyttää laissa. Avioliittonperheiden jäsenille vakiintunut oikeus yhteiseen sukunimeen tulee kirjata lakiin. Oikeus yhteiseen sukunimeen edellyttäisi, että avopuolisolla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.
 - c. Hakijan kansalaisuuteen, avioliittoon tai muuhun erityiseen seikkaan perustuva yhteys vieraaseen valtioon tulee säilyttää erityisenä perusteena saada uudeksi sukunimeksi vieraan valtion nimikäytäntöön perustuva uusi sukunimi.

Sukunimen menettäminen

22. Säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi lapsen isyyden kumoamisen jälkeen päättää, että lapsi on velvollinen ottamaan sen sukunimen, joka äidillä oli lapsen syntymän hetkellä, tulee poistaa, koska sukunimellä ei ole enää sellaista syy-yhteyttä oikeudellisiin perhesuhteisiin kuin mitä säännös ilmentää.
23. Nimen tai tunnuksen haltijan mahdollisuus nostaa sukunimen menetetyksi julistamista koskeva kanne tuomioistuimessa tulee säilyttää.

Menettelytavat nimiasioissa

24. Nimiasioiden ratkaisemista ilmoitusmenettelyssä pyritään laajentamaan voimakkaasti. Ilmoitusten automatisoitua käsittelyä pyritään edistämään käsittelyaikojen lyhentämiseksi ja maistraattien viranomaistoimintojen karsimiseksi.
25. Maistraattien toimivaltaa ratkaista nimihakemukset ilman nimilautakunnan lausuntoa laajennetaan. Tavoitteena on käsittelyaikojen lyhentäminen ja asiantuntijamenettelyn karsiminen sellaisten tapaustyyppien osalta, joissa käytäntö on vakiintunut tai muutoin selvä eikä nimilautakunnan erityisasiantuntemusta tarvita.
26. Nimilautakunnan säilyttäminen erityisenä asiantuntijaelimenä on edelleen perusteltua, koska vastaavaa kielitieteellistä ja nimistön- ja sukututkimuksen asiantuntemusta ei ole maistraateissa. Tästä syystä uudisnimien ja eräiden kansainvälisten nimiasioiden käsittely olisi tarkoituksenmukaista keskittää nimilautakuntaan. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä voidaan kuitenkin arvioida, edellyttävätkö väestön kansainvälistymiseen liittyvät haasteet muutoksia myös nimilautakunnan kokoonpanoon.

27. Nimiratkaisujen kuulutusmenettelystä Virallisessa lehdessä luovutaan. Kuuluttaminen Virallisessa lehdessä on katsottu turhaksi, koska sitä ei käytännössä lueta ja menettelystä koituu asiakkaille turhia kustannuksia ja ylimääräinen viive nimihakemuksen käsittelyssä.

28. Toimivaltasäännöksiä maistraattien välillä arvioidaan uudelleen, jotta saman asiakkaan nimeä koskevat asiat voidaan keskittää yhteen maistraattiin.

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

29. Säännökset on tarpeen ajanmukaistaa viittaamaan hakijan asuinpaikkaan kotipaikan sijaan.

LIITTEET

Taulukko 1: Rekisteröidyt etu- ja sukunimen muutokset vuosina 2006, 2010 ja 2014 käsittelytyypeittäin jaoteltuna²³

Vuosi	2006	2010	2014
Etunimen muutosilmoitukset	2986 (48,6 %)	3046 (33,0 %)	2668 (31,6 %)
Ilmoitus lapsen sukunimen muuttamisesta	1581 (25,7 %)	1472 (23,8 %)	1151 (20,0 %)
Ilmoitus naimattomana olleen sn:n ottamisesta	4003 (65,2 %)	4269 (69,0 %)	4221 (73,2 %)
Ilmoitus avioituessa olleen sn:n ottamisesta	162 (2,6 %)	125 (2,0 %)	134 (2,3 %)
Ilmoitus henkilökohtaisen sn:n ottamisesta	137 (2,2 %)	128 (2,1 %)	119 (2,1 %)
Ilmoitus henkilökohtaisesta sn:sta luopumisesta	145 (2,4 %)	141 (2,3 %)	100 (1,7 %)
Ilmoitus entisen sn:n ottamisesta liiton aikana	114 (1,9 %)	50 (0,8 %)	39 (0,7 %)
Sukunimen muutosilmoitukset yhteensä	6142 (100 %)	6185 (100 %)	5764 (100 %)
Nimenmuutosilmoitukset yhteensä	9128 (100 %)	9231 (100 %)	8432 (100 %)
Etunimen muutos hakemuksella	261 (7,1 %)	348 (7,5 %)	317 (7,0 %)
Sukunimen muutos hakemuksella	3408 (92,9 %)	4317 (92,5 %)	4205 (93,0 %)
Nimenmuutoshakemukset yhteensä	3669 (100 %)	4665 (100 %)	4522 (100 %)
Käsitellyt lausuntopyynnöt (etunimet) ²⁴	139 (25,0 %)	221 (24,9 %)	204 (19,6 %)
Käsitellyt lausuntopyynnöt (sukunimet)	417 (75,0 %)	668 (75,1 %)	838 (80,4 %)
Käsitellyt lausuntopyynnöt yhteensä	556 (100 %)	889 (100 %)	1042 (100 %)

²³ Luvut perustuvat Väestörekisterikeskuksesta ja maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksiköstä saatuihin tietoihin.

²⁴ Luvut perustuvat nimilautakunnasta saatuihin tietoihin. Etunimistä on nimilautakunnan mukaan tilastoitu vain ne lausuntopyynnöt, joissa lausuntoa pyydetään pelkästään etunimestä. Etunimeä koskevat lausuntopyynnöt, joissa lausuntoa on pyydetty sekä etu- että sukunimestä, on tilastoitu sukunimiä koskevin lausuntopyyntöinä.

Taulukko 2: Puolisoiden sukunimivalinnat vihkimisilmoitusten perusteella vuosina 2006, 2010 ja 2014

Vuosi	2006	2010	2014
Vihkimisilmoituksia yhteensä	31882	34409	28987
Puolisoilla yhteisenä miehen sukunimi	78,8 %	75,7 %	70 %
joista pelkästään miehen sukunimi	71,7 %	68,9 %	64,3 %
joista naisella kaksoisnimi	7,1 %	6,9 %	5,7 %
Puolisoilla yhteisenä naisen sukunimi	1,4 %	1,6 %	1,7 %
joista puolisoilla pelkästään naisen nimi	1,3 %	1,5 %	1,6 %
joista miehellä kaksoisnimi	0,1 %	0,1 %	0,1 %
Puolisot säilyttäneet sukunimensä	19,8 %	22,6 %	27,6 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN 1798-7067
ISBN 978-952-259-501-0 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi